MEDZINÁRODNÁ KOMISIA
SLOVANSKÉHO FOLKLÓRU
PRI MEDZINÁRODNOM KOMITÉTE SLAVISTOV

SLAVISTICKÁ FOLKLORISTIKA

INFORMAČNÝ
BULLETIN

2014 – 2018

Ústav etnológie SAV
Slovenský komitét slavistov

Redakčná rada: PhDr. Viera Gašparíková, DrSc.
Doc. PhDr. Hana Hlôšková, CSc.
PhDr. Gabriela Kiliánová, CSc.
PhDr. Jana Pospíšilová, PhD.
Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD.

Adresa redakcie: Ústav etnológie SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava

E-mail: anna.hloskova@uniba.sk
katarina.zenuchova@savba.sk

Do čísla prispeli: Anatol Ančev, Bulharsko (aa)
Vihra Baeva, Bulharsko (vb)
Marijanka Borisova, Bulharsko (mb)
Valentina Ganeva-Rajčeva, Bulharsko (vgr)
Jana Gergova, Bulharsko (jg)
Viera Frolcová, Česko (vf)
Hana Hlošková, Slovensko (hh)
Marína Hríbová, Slovensko (mh)
Bożena Kaczmarczyk, Poľsko (bka)
Katarzyna Łeńska-Bąk, Poľsko (kłb
Katja Michajlova, Bulharsko (km)
Jana Pácalová, Slovensko (jp)
Vladimir Penčev, Bulharsko (vp)
Svetla Petkova, Bulharsko (sp)
Natalia Raškova, Bulharsko (nr)
Teresa Smolińska, Poľsko (ts)
Stanoj Stanoev, Bulharsko (ss)
Mária Strýčková, Slovensko (ms)
Marcela Szymańska, Poľsko (msz)
Larisa Vachnina, Ukrajina (lv)
Katarína Žeňuchová, Slovensko (kž)

Pred blížiacim sa 16. medzinárodným zjazdom slavistov v Belehrade

V budúcom roku uplynie už tridsať rokov odvtedy, ako na moravskej strane v zastúpení prof. O. Sirovátkom (Brno) a na slovenskej strane v zastúpení dr. V. Gašparíkovou (Bratislava) vznikla iniciatíva vydávať medzinárodný informačný bulletin, ktorý by reflektoval dianie v slavisticky zameranej folkloristike. Bulletin vychádzal pravidelne k času konania medzinárodných zjazdov slavistov, tiež však ako občasník v období medzi jednotlivými zjazdmi. Aj k 16. medzinárodnému zjazdu slavistov, ktorý sa uskutoční v Belehrade v Srbsku v dňoch 20. – 27. 8. 2018, redakcia medzinárodného bulletinu Slavistická folkloristika vydáva číslo, ktoré do istej miery reflektuje prácu a výsledky slavisticky orientovaného bádania vo folkloristike v širšom stredoeurópskom rámci.

Počas uplynulých rokov okruh spolupracovníkov – folkloristiek a folkloristov z jednotlivých krajín stručnými príspevkami referoval o aktuálnych publikáciách, podujatiach a pripomínal jednotlivé osobnosti, ktoré sa zaslúžili o rozvoj slavisticky zameranej folkloristiky. Na druhej strane je však potrebné konštatovať, že príspevky prichádzali po viacerých výzvach a nárazovo. Bulletin tak skôr dopĺňa informácie, ktoré sa priebežne aktualizujú na internetových stránkach jednotlivých slavisticky zameraných akademických pracovísk. Aj tento problém by mal byť predmetom diskusie a hľadania riešenia na rokovaní komisie počas belehradského zjazdu.

Držíme palce, aby bol srbský Belehrad vynikajúcim hostiteľom odborného i kolegiálneho stretnutia slavistov z celého sveta. Organizátori zjazdu predpokladajú účasť referujúcich na rokovaniach v pléne, v sekciách, v tematických blokoch a pri okrúhlych stoloch - 650 referátov v sekciách a 150-200 referátov v tematických blokoch.

Účastníci – folkloristi iste prijmú v Medzinárodnej komisii slovanského folklóru pri Medzinárodnom komitéte slavistov do budúceho obdobia plány, nadviažuc a rozvinúc ciele, ktoré do vienka Medzinárodnému informačnému bulletinu Slavistická folkloristika vpísali jeho zakladatelia. Bol by to aj zmysluplný kolegiálny dar V. Gašparíkovej, ktorá v tomto roku oslávila v plnej sviežosti 90. narodeniny.

Hana Hlôšková, Bratislava

Vor dem kommenden 16. internationalen Slawistenkongress in Belgrad

Im nächsten Jahr vergeht dreißig Jahre, als auf der mährischen Seite unter Prof. O. Sirovátka (Brünn) und auf der slowakischen Seite unter Dr. V. Gašparíková (Bratislava) ist eine Initiative entstanden, die ein internationales Informationsbulletin herausgibt, das das Geschehen in der slawistisch orientierten Folkloristik reflektiert. Bulletin wird regelmäßig zum Termin des internationalen Slawistenkongresses herausgegeben sowie auch unregelmäßig zwischen den einzelnen Kongressen. Die Redaktion des internationalen Bulletins Slawistische Folkloristik gibt auch ein bei der Gelegenheit des 16. internationalen Slawistenkongresses in serbischen Belgrad (20. – 27.8.2018) heraus. Es reflektiert die Arbeit und Ergebnisse der slawistisch orientierten Forschung im Folkloristikbereich im breiteren mitteleuropäischen Rahmen.

Während der vergangenen Jahre hat der Mitarbeiterkreis der FolkloristInnen aus den einzelnen Ländern dank der kurzen Beiträge über den aktuellen Publikationen und Veranstaltungen referiert noch dazu widmet sich den einzelnen Persönlichkeiten, die die slawistich orientierte Folkloristik entwickelt haben. Auf der anderen Seite ist es notwendig festzulegen, dass die Beiträge erst nach mehreren Aufrufen und kummuliert erhalten wurden. Deswegen ergänzt das Bulletin die Informationen, die regelmäßig auf den Internetseiten der einzelnen slawistischen akademischen Arbeitsstätte aktualisiert sind. Auch dieses Problem sollte ein der Diskussionsgegenstände sein und die Lösungen sollten bei der Kommissionberatschlagung während des belgradischen Kongresses gesucht.

Wir halten die Daumen, damit das serbische Belgrad ein ausgezeichneter Gastgeber des Fach- und Kollegentreffen der Slawisten aus ganzen Welt wird. Die Kongressorganisatoren erwarten die Referententeilnahme an den Plenarsitzungen, Sektionen, thematischen Blöcken und am Runden Tischen – 650 Sektion Beiträge und 150-200 Beiträge in thematischen Blöcken.

Die Teilnehmer – Folkloristen nehmen sicherlich die Pläne für kommenden Zeitraum in der Kommission Slawischen Folklore beim Internationalen Slawistenkomitee an. Sie entwickeln und anknüpfen an die Ziele, die ins Internationalen Informationsbulletin Slawistische Folkloristik seine Gründer eingetragen haben. Das wäre auch ein sinnvolles und dazu noch kollegiales Geschenk für V. Gašparíková anlässlich des 90. Geburtstages, die das Jubiläum dieses Jahr im vollen Leben Glanz gefeiert hat.

Hana Hlôšková, Bratislava

Ogólnopolska konferencja naukowa „Świat kuriozów”

(Pokrzywna k. Opola, 8.- 10. 04. 2014)

Konferencja została zorganizowana w ramach serii „Stromata Anthropologica” przez Katedrę Kulturoznawstwa i Folklorystyki Uniwersytetu Opolskiego, jej pomysłodawczynią i organizatorką była dr hab. Katarzyna Łeńska-Bąk. Temat kuriozów wydawał się ważny i interesujący, jako że ludzie od dawien dawna ciekawi byli rozmaitych odmienności, osobliwości, dziwaczności, niezwykłości... Ta ciekawość zaspokajana mogła być na różne sposoby. W XVI i XVII wieku na przykład doprowadziła do powstawania ogromnej liczby gabinetów osobliwości (w Niemczech zwanych *Kunst-* i *Wunderkammer*, we Francji – *cabinet de curiosités*, w Anglii – *cabinet of curiosities*, we Włoszech – *studiolo*). Kolekcje tu zebrane miały odwzorowywać świat, były „pomniejszonym kosmosem”, „mikrokosmosem”, i dzięki nim, jak sądzono, można było uzyskać wiedzę o świecie jako całości lub jakiejś jego części w sposób pełny, a nie tylko fragmentaryczny. Kuriozum, franc. *curiosité* oznaczało ‘ciekawość, pożądliwość’ i mianem tym określano zarówno same przedmioty, jak i osoby interesujące się nimi. Ciekawość ta była w istocie, jak stwierdza Krzysztof Pomian, „żądzą widzenia, poznawania lub posiadania rzeczy rzadkich, nowych, tajemniczych czy szczególnych”. I o takich rzeczach, ale i sprawach, zjawiskach wyjątkowych, dziwacznych, niezwykłych, monstrualnych, rzadkich, niespotykanych, jednym słowem kuriozalnych rozmawiano w gronie badaczy reprezentujących różne dyscypliny naukowe. W konferencji uczestniczyli: historycy, historycy kultury, kulturoznawcy, folkloryści, etnolodzy i antropolodzy, a także filolodzy. Zob. tom będący pokłosiem konferencji (*Świat kuriozów. Od zadziwienia do fascynacji*, red. K. Łeńska-Bąk, Opole 2016).

Program konferencji:

Lidia Przymuszała (**Kuriozum – historia i etymologia wyrazu);** Franciszek Rosiński (Mirabilia w relacjach poselstwa papieskiego z udziałem Polaka z podróży do wielkiego chana w 1245 r.); Bogusław Bednarek (W świecie staropolskich kuriozów); Maria Tarnogórska (W świecie literackich kuriozów: od Tuwima do Barańczaka); Estera Głuszko-Boczoń (Gnom z bębenkiem i człowiek-insekt. Güntera Grassa i Franza Kafki odsłony osobliwości); Aneta Jurzysta (Literatura zrodzona z absurdu. Parada dziwadeł i kuriozalny literacko-językowy obraz świata w prozie austriackiej noblistki Elfriede Jelinek); Bożena Płonka-Syroka (*Curiosa therapeutica.* Kształtowanie się standardu medycyny alternatywnej w Europie w latach 1797-1914); Jarosław Barański, Wiesław Marczak (Satyra na lekarzy jako kuriozum polskiej myśli lekarskiej w XIX wieku); Wojciech Ślusarczyk (Kuriozum czy wzór? Obraz farmacji radzieckiej na łamach „Kroniki Farmaceutycznej” (1919 – 1939); Andrzej Syroka (Kurioza Pierre’a Pometa, czyli niezwykłości w *Histoire Generale de Drogues*); Maria Magdalena Morawiecka (Zapach jabłek i siodło z ludzkiej skóry – o rasach monstrualnych

na średniowiecznych mapach świata); *Natalia Stala, Osobliwe metody szalonych joginów;* Tadeusz Chrobak (Kuriozum w polityce); Ireneusz Jeziorski (Dariusz K. – superman zamrożony. Studium przypadku); Katarzyna Cichoń (*Kobieta z brodą - od kuriozum do manifestacji tożsamości queer);* Wojciech Sternak (W muzeum pamięci – między fotograficzną kreacją a nowym dokumentem); Agnieszka Świętosławska (Co kryje *Schowanko*? Dwie martwe natury typu *trompe l'oeil* Wincentego Krzymieniewskiego ze zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu); Paweł Maciąg (Gabinet malarskich poszukiwań Marka Rothko); Joanna Zagożdżon-Łyszczarz (Różnorodność curiosów w kronikach Marcina Bielskiego); Irena Jokiel (Polscy wizjonerzy w XIX-wiecznym Paryżu. Kuriozum?); Beata Górska-Szkop (Nadludzie, monstra i duchy – osobliwości ludzkie w literaturze II połowy XIX wieku); Anna Kaczmarek (Ręka, noga, mózg na ścianie, czyli ludzkie szczątki jako kurioza w XIX-wiecznych opowieściach grozy); Anna Ledwina, *Curiosités ŕ la* Colette, czyli o osobliwościach i niezwykłościach codzienności); Łukasz Kosiński (Inny w oczach pogan na przykładzie wczesnośredniowiecznej hagiografii irlandzkiej (VI-VII wiek); Bogusław Skowronek (Kategoria *curiosite* jako podstawa rozwoju sztuki filmowej); Waldemar Frąc (*Anioł zagłady* Bunuela - kuriozum semantyczne?); Wojciech Sitek (Psotny „skrzat", psychopatyczny „leprechaun", „karzełek" z Dzikiego Zachodu. Historia ekranowych wyobrażeń nanosomii); Bartosz Kłoda-Staniecko (S)ex machina. Huboty, femboty, actroidy i cyborgi. Fetyszyzacja seksualna maszyny w filmach science-fiction); Mateusz Dąsal (Potwór Spagetti, Tyran Xenu i Zakon Rycerzy Jedi - jak antropolog (nie) radzi sobie z religijnymi kuriozami); Agnieszka Wójtowicz (Ze skarbczyka babuni (Jerzego Grotowskiego). Jak stworzyć w PRL-u teatralne laboratorium i przetrwać); Martyna Friedla (Kuriozalne postacie w polskim teatrze współczesnym oraz ich wpływ na relację scena-widownia); Martyna Kasprzak (Międzykulturowy mikrokosmos Barby na przykładzie *Ur-Hamleta* – poznanie i wyostrzenie tradycji teatralnych z całego świata); Radosław Łazarz (Kolekcjoner pośród resztek. Przyczynek do problemu zbierania w „Harpagoniadzie" Konstantego Waginowa); Dorota Koczor („[...] w wyjącym mroku rozpętanych widm" – Tadeusza Micińskiego *Noc rabinowa*); Joanna Lipińska (O kuriozach, dziwolągach itp. w literaturze młodzieżowej na przykładzie Alicji w Krainie Czarów, Harry'ego Pottera i jednej z nowych serii o wampirach (np. seria Wodospady Cienia C. C. Hunter), a to wszystko w ujęciu antropologicznym); Elżbieta Pietluch (Kuriozalna manipulacja czasoprzestrzenią, czyli pogranicze jawy i snu w powieści *Kąpiąc lwa* Jonathana Carrolla); Kalina Sobierajska (Od kuriozum do inności. Zmiany obrazu Nowego Świata w listach i wspomnieniach polskich emigrantów w Ameryce Łacińskiej); Mieczysław Paczkowski (Róża jerychońska. Kuriozum botaniczne czy quasi-relikwia z Ziemi Świętej?); Łukasz Krzyszczuk (Skąd się wzięły syreny na pustyni (Iz 13,22)?); Małgorzata Rygielska (Medytacje nad czaszkami czyli o początkach antropologii i dziwach fizjognomiki); Dorota Świtała-Trybek (*Dlaczego warto jeść piętki od chleba? O przesądach kulinarnych).*

(*kłb*)

Ogólnopolska konferencja naukowa „Głupota wszechobecna jest…”
(Pokrzywna k. Opola, 13.- 15. 04. 2016)

Była to 12 konferencja z serii „Stromata Anthropologica”, organizowana przez Katedrę Kulturoznawstwa i Folklorystyki Uniwersytetu Opolskiego, a konkretnie przez dr hab. Katarzynę Łeńską-Bąk. W Pokrzywnej tradycyjnie spotkali się badacze różnych dyscyplin humanistycznych. Na wcześniejszych konferencjach badacze rozmawiali o zwierzętach, jedzeniu, ciele, chorobie, etykiecie, spisku, rozkoszy, brudzie, głodzie, konfliktach i zatargach. Efektem każdego spotkania jest kolejny tom serii „Stromata Anthropologica”.

Tym razem konferencja poświęcona została „głupocie”. Jak powiedział autor *Encyklopedii głupoty* Matthijs van Boxsel: „Głupota manifestuje się w każdej dziedzinie, u każdego człowieka, w każdym czasie”. Jest zatem głupota uniwersalna i wszechogarniająca. Co więcej, jak zauważył Francis Bacon, głupota wcale nie maleje wraz ze wzrostem poznania i wiedzy, co najwyżej znikają pewne jej postaci, ale, niestety, w ich miejsce przychodzą nowe… Wygląda więc na to, że przed głupotą ani się uciec nie da, ani ustrzec. Dlatego ważne było, aby pokusić się o próbę sprecyzowanie pojęcia i zastanowienia się nad głupotą jako na przykład cechą natury ludzkiej, która może oznaczać brak inteligencji, niewiedzę, ale też brak rozsądku, czy infantylność, naiwność, łatwowierność… Głupotą jest też przecież coś, co niekoniecznie przypisane jest ludzkiej kondycji, ale może być przez człowieka popełniane – wtedy głupota staje się głupstwem, może nawet szaleństwem, wybrykiem, wyskokiem czy wygłupem. Głupota odnosić się także może do mentalności, wizji świata i wtedy oznacza wąskość horyzontów, zaściankowość sposobu myślenia. Może też oznaczać błahostkę, drobiazg, drobnostkę… Może być symbolizowana, alegoryzowana, personifikowana… Niewątpliwie występuje też w powiązaniu z różnymi dyskursami, jak choćby medycznym, politycznym, naukowym… W tych znaczeniach i kontekstach dyskutowano nad tytułowym zjawiskiem.

W konferencji udział wzięli: Bogusław Skowronek, Czym jest głupota? Rozważania lingwistyczno-kulturowe; Ewa Jędrzejko, Głupota, głupstwo, głupiec z perspektywy lingwistycznej: konceptualizacje i obrazowanie w przysłowiach i aforyzmach; Jerzy Wasilewski, Głupota – śmieszna bo nieudana połowa świata; Ireneusz Jeziorski, Gadżet – odzież – rekonstrukcja. Militaryzacja A.D. 2016; Mateusz Dąsal, Hello Kitty, My Little Pony i saga *Zmierzch* jako przykład działania sił transcendentnego Zła – czysta głupota czy głębszy kulturowy proces?; Justyn Piskorski, Głupota czy racjonalność ustawodawcy?; Bożena Płonka-Syroka, Mesmeryzm. Jak i dlaczego doktryna medyczna ewoluowała w stronę paranauki (1766-1848); Andrzej Syroka, „Głupich nie sieją…” Czytaj i słuchaj ze zrozumieniem; Wojciech Sitek, W pokoju bez klamek. Zbiorowa głupota użytkowników Internetu; Arkadiusz Lewicki, Głupota nostalgii, czyli nie żałujmy niegdysiejszych śniegów; Maria Tarnogórska, Arcykretyni z wyższych sfer, czyli głupota według Monty Pythona; Franciszek Rosiński, Mądrość

i głupota w dawnym Izraelu; Łukasz Duraj, Święty Głupiec jako szczególny przejaw duchowości w religiach księgi; Grzegorz Wiktorowski, „Holy Fools" – figura „świętego głupca" w pentekostalizmie Trzeciej Fali na przykładzie ruchu Toronto Blessing; Jacek Grębowiec, Deficyty kooperacji czy głupota; Tadeusz Chrobak, Instytucjonalizacja głupoty (o ludzkiej podmiotowości krowy domowej); Zuzanna Grębecka, Komunistyczne głupoty. O pewnym mechanizmie dyskredytowania; Jarosław Barański, O głupstwie przez Rzeczpospolitą Babińską nagradzanym; Bogusław Bednarek, W kręgu głupoty staropolskiej; Joanna Zagożdżon-Łyszczarz, Czy gęsi są głupie? O ptasiej filozofii Mikołaja Reja słów kilka…; Jolanta Ługowska, Tak głupie, że aż śmieszne – wokół ludowej humorystyki; Marta Wójcicka, Bajkowy obraz głupoty; Urszula Sawicka, Głupota w bajkach oraz współczesnych kreskówkach; Kalina Sobierajska, Problem stereotypu „głupiego dzikiego" a próby europeizacji – studium przypadku; Paweł Maciąg, *Non omnis error stultitia est dicenda* – czyli motyw głupoty w grafice i malarstwie europejskim; Zbigniew Bitka, Archetypy głupoty. Wybrane postacie literackie; Anna Kaczmarek, Archetyp głupiego męża we francuskiej prozie realistycznej i naturalistycznej; Joanna Kijak, *Im mądrzej tym głupiej* – filozofia Witolda Gombrowicza; Elżbieta Pietluch, Galeria pomylonych w polskiej prozie najnowszej.

(*kłb*)

Międzynarodowa konferencja naukowa „Słowacy – historia i kultura"
(Szreniawa, 12.06. 2015)

Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie (Wielkopolska), które utworzone zostało w 1964 roku, status muzeum narodowego otrzymało w 1975 roku. Od 2006 roku w instytucji tej odbywają się cykliczne konferencje naukowe oraz wystawy czasowe, poświęcone mniejszościom narodowym żyjącym w Polsce. W 2015 roku zorganizowano polsko-słowacką konferencję, składającą się z siedmiu części. Wygłaszanym referatom towarzyszyła ożywiona dyskusja pracowników naukowych z ośrodków akademickich w Polsce i Słowacji, członków Towarzystwa Słowaków w Polsce oraz przedstawicieli organizatorów.

W trakcie konferencji nastąpiło otwarcie wystawy czasowej „Słowacy – historia i kultura". Autorkami scenariusza i komisarzami tej wystawy były: Anna Barłóg-Mitmańska i Julia Hanulewicz (zob. katalog *Słowacy – historia i kultura. Wystawa czasowa 12 czerwca – 4 października 2015 r.)*, Szreniawa 2015).

Program konferencji był następujący:

I część. Słowacja – grupy etniczne i centrum:

Jan Botik (Bratysława), Historia grup etnicznych na Słowacji,

Michał Rozenberg (Warszawa), Turčiansky Svätý Martin – duchowa stolica Słowaków.

II część. Słowacja widziana oczami Polaków:

Joanna Goszczyńska (Warszawa), Dziewiętnastowieczna Słowacja w podróżach

ideologicznych A. Gillera i R. Pokornego,
Michał Jarnecki (Poznań), Agatona Gillera odkrywanie i opisanie Słowaków,
Marianna Czerwińska (Szreniawa), Legenda i źródła historyczne. Janosik w świetle maszynopisu Stanisława Dzięciołowskiego,
Teresa Smolińska (Opole), Stereotypy Słowaków w kulturze polskiej.
III część. Etniczne i historyczne uwarunkowania pogranicza polsko-słowackiego:
Michał Jarnecki (Poznań), Polsko-słowacki spór graniczny w latach 1938-1939,
Martin Garek (Trnava), Stosunki w miejscowościach północnego Spisza i górnej Orawy inkorporowanych do Słowacji w latach 1939-1945,
Milena Majeriková-Molitoris (Kraków), Sytuacja polityczna w północnej części Spiszu i Orawy Słowaków po wojnie,
Józef Ciągwa (Kraków), Kościół krakowski a Słowacy w Polsce w latach1920-2015.
IV część. Inne pogranicza:
Eugeniusz Kłosek (Wrocław), Polsko-słowackie dylematy tożsamościowe na Bukowinie rumuńskiej,
Magdalena Lachowicz (Poznań), Pamięć zbiorowa na wielokulturowym pograniczu (przykład Preszowszczyzny).
V część. Tradycyjna kultura i gwary Słowaków w polskiej części Spiszu i Orawy:
Maria Papierz (Kraków), Słowacki język literacki a sytuacja językowa na polskiej Orawie i Spiszu,
Marián Smondek (Kraków), Słowackie szkolnictwo mniejszościowe,
Peter Slavkovský (Bratysława), Tradičná agrárna kultúra Slovákov v Poľsku,
Rastislava Stoličná (Bratysława), Výsledky etnokartografických výskumov slovenskej minority v Poľsku (na príklade kulinárnej kultúry),
Vojtech Bagín (Kraków – Bratysława), Wieś przemytników. Narracje o przemycie w współczesnej kulturze pogranicza polsko-słowackiego.
część. Słowacka armia na ziemiach południowej Polski:
Tomasz Zając (Rzeszów), Rychla Skupina – słowaccy żołnierze w 1941 r. na terenie obecnego Podkarpacia.
VII część. Ruch stowarzyszeniowy Słowaków w Polsce:
Ludomir Molitoris (Kraków), Ruch stowarzyszeniowy Słowaków w Polsce.

(*ts*)

Międzynarodowa konferencja naukowa „Dzieło Oskara Kolberga jako dziedzictwo narodowe i europejskie", objęta honorowym patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego
(Poznań, 22-23. 05. 2014)

W 2014 roku z okazji 200-lecia urodzin Oskara Kolberga (1814-1890), wybitnego zbieracza i badacza kultury ludowej mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej oraz innych krajów Europy, zorganizowano w Polsce wiele uroczystości

naukowych i popularyzatorskich. Przypomnieć tu wypada, że 6 grudnia 2013 roku Sejm Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Bogdana Zdrojewskiego przyjął uchwałę uznającą w Polsce rok 2014 Rokiem Oskara Kolberga.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego powierzył Instytutowi Muzyki i Tańca organizację Biura Obchodów, a dyrektora tej placówki ustanowił Koordynatorem Obchodów Roku Kolberga. Minister ogłosił także specjalny program „Kolberg 2014 – Promesa", który miał za zadanie przygotować na cały rok jak największą liczbę przedsięwzięć artystycznych, naukowych, edukacyjnych, dokumentacyjnych oraz popularyzatorskich związanych z postacią i twórczością Oskara Kolberga oraz kulturą i sztuką tradycyjną.

Współpracujące ze sobą rozmaite instytucje, jednostki naukowe i towarzystwa, jak: Instytut im. Oskara Kolberga, Forum Muzyki Tradycyjnej, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Muzeum Wsi Radomskiej, Muzeum im. Oskara Kolberga w Przysusze, Stowarzyszenie Twórców Ludowych, Instytut Sztuki PAN, Związek Kompozytorów Polskich, Narodowy Instytut Fryderyka Chopina, Narodowy Instytut Audiowizualny, oraz media, np. Polskie Radio, zrealizowały bogaty program uroczystości koncertowych, konferencji naukowych, inicjatyw edukacyjnych, promocyjnych i wydawniczych. Można tu dla przykładu wymienić: uroczystą inaugurację Roku Kolberga (koncerty inauguracyjne w Przysusze – 21 lutego 2014 oraz Warszawie – 24 lutego 2014), utworzenie strony internetowej poświęconej Oskarowi Kolbergowi, uruchomienie interaktywnego przewodnika po Polsce Kolberga, digitalizacja i udostępnienie rękopisów oraz wydanych tomów *Dzieł wszystkich*, renowacja nagrobka na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie, powstanie Raportu o stanie tradycyjnej kultury muzycznej, przygotowanie wystaw poświęconych Oskarowi Kolbergowi. Uroczysty spektakl zamykający obchody odbył się 11 grudnia 2014 roku w Warszawie. Podsumowanie Roku przedstawiono podczas konferencji prasowej z udziałem prof. Małgorzaty Omilanowskiej, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 16 lutego 2015 roku (zob. WWW.kolberg2014.org.pl).

W ramach Roku Kolberga kilka ośrodków naukowych: Instytut im. Oskara Kolberga, Komitet Nauk Etnologicznych PAN, Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu oraz Polskie Towarzystwo Ludoznawcze zorganizowały międzynarodową konferencję pod tytułem „Dzieło Oskara Kolberga jako dziedzictwo narodowe i europejskie". Jako cele podstawowe tego przedsięwzięcia naukowego wymieniali: przedstawienie „Oskara Kolberga jako człowieka bez reszty oddanego dokumentowaniu kultury ludowej mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej, który pozostawił po sobie bezcenny materiał naukowy, wypełniający dzisiaj bez mała 100 tomów, składających się na jego *Dzieła wszystkie*. W trakcie tej konferencji podkreślony zostanie także [jego] wkład do nauki i kultury, zarówno polskiej, jak i europejskiej oraz doniosłe znaczenie zebra-

nych przez niego unikatowych źródeł dla narodowego dziedzictwa i umocnienia regionalnych i lokalnych tożsamości". Konkluzja tak postawionych założeń była jednoznaczna: „wszechstronna ocena dokonań Oskara Kolberga i jego wielkiego dorobku". Do udziału w konferencji zaproszono: etnologów, antropologów kulturowych, folklorystów, muzykologów, dialektologów, socjologów, kulturoznawców, historyków, również twórców, animatorów kultury, regionalistów…

W konferencji wzięło udział ponad 100 badaczy reprezentujących polskie ośrodki naukowe i instytucje kultury, a także z Czech, Niemiec, Białorusi, Ukrainy, Rosji, Serbii i Bułgarii. Podczas dwudniowych obrad wygłoszono 58 referatów. Jak oceniają organizatorzy, „dyskutowano nad wkładem Oskara Kolberga w rozwój takich dyscyplin naukowych, jak etnologia i antropologia kultury, muzykologia, folklorystyka i językoznawstwo. Spuścizna kolbergowska nadal stanowi przedmiot ciekawych dyskusji naukowych i warto upowszechniać wiedzę o tym wybitnym uczonym nie tylko wśród naukowców, ale przede wszystkim w środowiskach związanych z edukacją". Materiały pokonferencyjne zostały opublikowane, zob. *Ja daję właśnie materiał… O dziele Oskara Kolberga w dwusetną rocznicę Jego urodzin*, pod redakcją Ewy Antyborzec, Poznań: Instytut im. Oskara Kolberga 2015, 533 s.

Konferencji towarzyszył wernisaż wystawy „Z Kolbergiem można po Wielkopolsce", kiermasz wydawnictw. Odbył się również koncert kompozycji fortepianowych Oskara Kolberga w wykonaniu prof. Andrzeja Tatarskiego z Akademii Muzycznej w Poznaniu. Zorganizowano dwie wycieczki (do Wielkopolskiego Parku Etnograficznego w Dziekanowicach oraz do Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie).

(*ts*)

Ogólnopolska konferencja naukowa „*Sacrum* w kulturze tradycyjnej i współczesnej", towarzysząca XC Walnemu Zgromadzeniu Delegatów Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego
(Lublin, 18.-19. 09. 2014)

Konferencja została zorganizowana w ramach XC Walnego Zgromadzenia Delegatów Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego przez Zarząd Główny PTL oraz Oddział w Lublinie. Jej współorganizatorami byli: Zakład Kultury Polskiej Instytutu Kulturoznawstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Katedra Religioznawstwa Instytutu Teologii Fundamentalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II, Muzeum Lubelskie na Zamku, Zarząd Główny Stowarzyszenia Twórców Ludowych oraz Muzeum Wsi Lubelskiej. Podjęta problematyka konferencji – jak uznali organizatorzy – „ma być diagnozą i jednocześnie charakterystyką funkcjonowania szeroko rozumianego *sacrum* w kulturze". W centrum uwagi znalazły się zróżnicowane sposoby funkcjonowania rozmaitych form religijności ludowej oraz towarzysząca im analityczna refleksja nad wykorzystaniem kategorii

sacrum nie tylko w kulturze tradycyjnej, ale i współcześnie – w kulturze popularnej. Konferencja o charakterze interdyscyplinarnym, w której uczestniczyli prócz folklorystów również religioznawcy i teolodzy, etnolodzy, socjolodzy, językoznawcy, literaturoznawcy (w sumie 50 osób), ma inspirować do pogłębionych badań nad opozycją *sacrum – profanum*, żywą wciąż w Polsce pobożnością ludową, zróżnicowanymi elementami kultury tradycyjnie łączonymi z *sacrum*, a wpisanymi w realizację innych funkcji społecznych, kulturowych, politycznych, marketingowych etc. Zgłoszone referaty uporządkowano w siedmiu blokach tematycznych: pojęcie *sacrum* w kulturze, tradycyjna pobożność – dawna i współczesna, kulturowe eksponenty *sacrum* w tradycji i popkulturze, Maryjność w kulturze polskiej (tradycja i współczesność), religijno-kulturowe funkcje sanktuariów, *sacrum* w kontekście marketingowym, *sacrum* w różnych religiach.

Program konferencji: Leon Dyczewski (Obecność *sacrum* w przestrzeni publicznej), Janina Hajduk-Nijakowska (Mityczne pokłady współczesnej kultury), Katia Michajłowa (Desakralizacja w folklorze Słowian prawosławnych, na przykładzie ludowego kultu świętych), Anna Brzozowska-Krajka (*Sacrum* a udomowienie diaspory: zamorski kult Matki Boskiej Ludźmierskiej), Jan Adamowski (Główne eksponenty sakralności w kulturze tradycyjnej na przykładach z województwa lubelskiego), Jan Kajfosz (*Sacrum*, magia i legitymizacja wykładni świata), Regina Rok (Pamiątka z pielgrzymki do Częstochowy), Teresa Smolińska (Święto opowiedziane widowiskiem. Orszak Trzech Króli w kulturze współczesnej), Zdzisław Kupisiński (Adwentowe i wielkopostne praktyki pokutne w Opoczyńskiem), Kornelia Lach (Piesze i konne procesje dziękczynno-błagalne w Raciborskiem), Swietłana Czerwonnaja (Meczet jako *sacrum* i dzieło sztuki we współczesnej kulturze muzułmańskiej), Magdalena Ziółkowska-Kuflińska (Taniec z demonami. Boliwijska Diablada jako przykład synkretyzmu w sferze *sacrum*), Mariola Tymochowicz (Desakralizacja pożywienia w tradycyjnych obrzędach na przykładach z województwa lubelskiego), Ewa Kocój (*Sacrum* i łzy. „Płaczące ikony" w dawnej i współczesnej kulturze prawosławnej), Krzysztof Snarski (Sakralizacja tradycji kulturowych na przykładzie praktyk religijnych u staroobrzędowców na Suwalszczyźnie), Katarzyna Smyk (Tradycyjne rytuały w ujęciu kognitywnym), Andrzej Stachowiak (Profanacja przestrzeni *sacrum*. Kulturowy wymiar dewastacji niemieckich cmentarzy na Powiślu), Kinga Strycharz-Bogacz (*Sacrum* w muzyczno-religijnej tradycyjnej kulturze ludowej okresu Wielkiego Postu), Małgorzata Krzysztofik (Staropolska antropologia codzienności w perspektywie *sacrum* i *profanum*), Piotr Grochowski (*Sacrum* a technologie cyfrowe. Przypadek fotografii cudownych), Anna W. Brzezińska (Desakralizacje miejskie pomiędzy zapomnieniem a komercjalizacją), Adrian Mianecki (Przesąd i *sacrum*. Zaślubiny we współczesnym folklorze Polaków), Katarzyna Marcol (*Sacrum* jako wyznacznik tożsamości – rola księgi na Śląsku Cieszyńskim), Inna Szwed (*Sacrum* w kulturze tradycyjnej Białorusinów), Katarzyna Kość-Ryżko (Śmierć zdesakralizowana. Obrazy umie-

rania w narracjach zesłańczych), Agnieszka Gołębiowska-Suchorska (Woda, która słyszy i duch domu spod znaku Raka, czyli jak sprzedać tekst magiczny w Rosji), Andrzej Albiniak (Sakralizacja a urbanizacja. Rzecz o wpływie objawień Maryi na urbanizację południowo-zachodniej Lubelszczyzny), Joanna Paczos (Analiza ikonologiczna rzeźby ludowej), Joanna Szadura (Dzieci Maryi o polskim przeżywaniu czasu), Magdalena Wójtowicz (Liczby a *sacrum* w folklorze polskim), Małgorzata Michalska (Zmieniająca się rzeczywistość społeczno-polityczna a funkcjonowanie sanktuarium maryjnego we Frydku), Piotr Kaszubowski (Sanktuarium św. Stanisława Kostki w Rostkowie), Katarzyna Ceklarz (Echa przedchrześcijańskich wierzeń i praktyk magicznych na polskim Podtatrzu), Katarzyna Pławecka (Kapliczki przydrożne – Małe świadectwa wielkiej religijności. Aksjologiczny wymiar kształcenia humanistycznego), Bożena Józefów-Czerwińska (Świat konstruowany i dekonstruowany – na przykładach badań obrzędowości mieszkańców południowego Podlasia), Tomasz Rokosz (Święte miejsce nad Rospudą jako przykład ciągłości i transformacji elementów *sacrum*), Filip Wróblewski (Infrastruktura święta), Piotr Wróblewski (Jazzowe interpretacje Bogurodzicy), Andrzej Ner (Sakralny wymiar heavymetalowego etosu), Anna Szymoszyn (Współczesne pielgrzymowanie i parareligijne podróżowanie do Góry Kailas w Tybecie oraz jej desakralizacja w kulturze masowej), Tomasz Ratajczak (Polskie książki dewocyjne o Świętych Pańskich w XIX wieku), Małgorzata Oleszkiewicz (Figuralne pojemniki na wodę święconą – znaczenia i konteksty), Beata Domagała (*Sacrum* w poezji mistyków śląskich), Izabela Chudzyńska (Nakarmić ducha, czy odchudzić ciało? Współczesne oblicza postu), Anna Wzorek (Sakralizacja matki w poezji Stanisława Rogali), Małgorzata Wielgosz (Synteza misteriów różnych kultur. *Sacrum* w twórczości Jerzego Przybyła), Beata Maksymiuk-Pacek (Sakralność współczesnego wesela), Ewa Serafin (Matka Boska z Wysokiej Połoniny. O sakralizacji kobiety w *Zwadzie* Stanisława Vincenza), Marzena Badach (Aniołowi lekko białym być…, czyli ludowy obraz s*acrum* widziany w kolorze).

(*ts*)

Ogólnopolska konferencja naukowa „Od etnografii wsi do antropologii współczesności", poświęcona pamięci Profesora Józefa Burszty w setną rocznicę Jego urodzin

(Poznań, 3-4 listopada 2014)

3 i 4 listopada 2014 roku uroczyście obchodzono w Poznaniu 100. rocznicę urodzin Profesora Józefa Burszty (1914-1987). Organizatorzy: Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej oraz Wydział Historyczny Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu we współpracy z Instytutem im. Oskara Kolberga i Polskim Towarzystwem Ludoznawczym przygotowali ogólnopolską konferencję naukową pt. „Od etnografii wsi do antropologii współczesności", poświęconą pamięci Pro-

fesora Burszty, wybitnego uczonego, współtwórcy i głównego architekta powojennej polskiej etnologii i nauczyciela akademickiego kilku pokoleń etnografów, antropologów, socjologów wsi i folklorystów.

Organizatorzy, zapraszając badaczy do uczczenia pamięci Profesora, odwołali się do Jego dorobku naukowego, sukcesów dydaktycznych i osiągnięć organizacyjnych, pisząc tak: „Jego wielką zasługą było przekształcenie etnologii z dyscypliny zorientowanej historycznie, zajmującej się głównie kulturą chłopską, w nowoczesną i otwartą antropologię – naukę, która nie zaniedbując tradycyjnych obszarów zainteresowań, szeroko otworzyła się na badania różnych aspektów kultury współczesnej. Prócz wkładu do rozwoju myśli etnologicznej, Profesor Burszta zapisał się także w historii jako niestrudzony popularyzator i organizator nauki. Był m.in. założycielem Komitetu Nauk Etnologicznych PAN, wieloletnim kierownikiem Katedry Etnografii Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu, redaktorem Dzieł wszystkich Oskara Kolberga oraz „Ludu", najstarszego polskiego czasopisma etnologicznego. Zasiadał ponadto w radach wielu instytucji naukowych i społeczno-kulturalnych. Jego najtrwalszym osiągnięciem są jednak liczne książki i artykuły napisane w trakcie trwającej ponad pół wieku pracy naukowej".

Najpierw 3 listopada otwarto wernisaż wystawy fotograficznej „Etnografowie w terenie". Kuratorką wystawy była Izabela Kowalczyk, producentem: Wojciech Janiak, konsultantem merytorycznym prof. Zbigniew Jasiewicz. Odbyła się również promocja albumu pt. *Etnografowie w terenie* [Poznań 2014, 103 s.]. Katalog ten opracowały Anna W. Brzezińska i Agata Stanisz. Wernisażowi towarzyszył koncert Kapeli Biskupiańskiej z Krobi.

Program konferencji (4 listopada) był następujący: Zbigniew Jasiewicz – Profesor Józef Burszta. Uczony, nauczyciel, społecznik, organizator, czlowierk; Wojciech Burszta – Wspomnienie o Ojcu; Ekkehard Schrőder – some activites of Professor Burszta in Western Germany in the time of Cold War; Roch Sulima – Literatura i piśmiennictwo chłopskie w kręgu zainteresowań naukowych prof. Józefa Burszty; Teresa Smolińska – W kręgu inspiracji badawczych Profesora Józefa Burszty: od folkloru do folkloryzmu; Andrzej Brencz – Profesor Józef Burszta i Wielkopolska; Piotr Grochowski – Współczesna folklorystyka i koncepcje folkloru internetowego; Kacper Pobłocki – Rola konsumpcji w procesach klasotwórczych: Wieś i karczma Józefa Burszty w perspektywie globalnej; Arkadiusz Jełowicki – Czytając współczesny krajobraz kulturowy wsi z Bursztą. Spojrzenie badacza terenowego; Agata Skrukwa – Profesor Józef Burszta – redaktor *Dzieł wszystkich* Oskara Kolberga; Hanna Wawruch – Profesor Józef Burszta jako współorganizator Muzeum Narodowego Rolnictwa w Szreniawie.

Dodam, że z okazji tego uroczystego spotkania badaczy z różnych ośrodków akademickich w Polsce pracownicy Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM zaprezentowali najpierw projekt, a następnie uruchomili Cyfrowe Archiwum im. Józefa Burszty, w którym „docelowo zamieszczone zostaną wszystkie materiały

archiwalne pochodzące z badań terenowych. Wydana została również płyta CD pt. *Józef Burszta, Dzieła wybrane w setną rocznicę Jego Urodzin*. Koncepcja: Anna W. Brzezińska, Jan Pałka. Projekt Jacek Grześkowiak. Na płycie tej z odpowiednimi komentarzami, wprowadzeniami zamieszczono 5 książek prof. J. Burszty: *Wieś i karczma* (1950); *Społeczeństwo i karczma. Propinacja, karczma i sprawa alkoholizmu w społeczeństwie polskim XIX w.* (1951), *Od osady słowiańskiej do wsi współczesnej* (1958), *Kultura ludowa – kultura narodowa. Szkice i rozprawy* (1974), *Chłopskie źródła kultury* (1985).

(*ts*)

Научна конференция „Българи в чужбина, чужденци в България: институции, организации, общностен живот“
(София, 29–30 септември 2014 г.)

На 29–30 септември 2014 г. в Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей (ИЕФЕМ) – БАН се проведе научна конференция *Българи в чужбина, чужденци в България: институции, организации, общностен живот*, организирана от екип млади учени. Консултативният борд обедини доказали се изследователи на исторически и съвременни български диаспорни общности зад граница, както и на другоетнични заселници в България. В конференцията представиха доклади участници от различни научни институции в страната и чужбина, както и от институции, пряко ангажирани с държавната политика спрямо българите в чужбина и чужденците в България: Държавната агенция за българите в чужбина, Държавната агенция за бежанците и др. Научните търсения в представените доклади бяха насочени към типологията на миграционните вълни – в исторически и съвременен план, към механизмите за функциониране на мигрантските общности зад граница и взаимодействието им с приемната страна. В изследователския фокус попаднаха организационни структури на българската диаспора в различни държави, общностният живот на чужденците в България, бежанската вълна. Учени и държавни експерти очертаха основните тенденции в изследователското поле на миграциите.
Бяха представени следните доклади:

Юлиана Рот (Мюнхен): *Идентичности в движение: адаптационни процеси в българската диаспора*

Таня Матанова (София): *Български мигрантски институции в Европа: роля за поддържане при децата на български език, традиции и религия*

Ива Кюркчиева (София): *Български училища в Швейцария: инициативи, идентичности и предизвикателства*

Биляна Раева (Регенсбург): *„Направихме си едни остров, на който си мислим, че сме в България“. Българското училище „Златен век“ в Нюрнберг, Германия*

Ирина Коларска-Младенова (София): *Българското училище в Прага: мисия, постижения, конфликти*

Мая Падешка (София): *Българските училища зад граница през погледа на една обществена медия (Национално издателство „Аз Буки“ – МОН)*

Венета Янкова (Шумен): *Българите в Унгария: организации и общностен живот пред предизвикателствата на XXI век*

Лина Гергова и Яна Гергова (София): *Медии и миграции (по примера на Будилникъ)*

Галина Минева-Луканова (София): *Хорът към българската църква в Берлин и хор „Bulgarian Voices Berlin“ като част от колективни дейности на българи в германската столица*

Мариянка Борисова (София): *Случаят Ирландия – български институции и организации*

Мила Маева (София): *Българската миграция към Великобритания от средата на XIX в. до 1944 г.*

Магдалена Славкова (София): *Миграционни траектории на квалифицираните българи в Испания*

Елена Генова (Нотингам): *Вуе Ганьо? Банален национализъм и банален европеизъм във всекидневните практики на българските висококвалифицирани мигранти във Великобритания*

Емил Иванов (София): *Български общности в съвременна Япония – специфики и начин на живот в началото на новото хилядолетие*

Анна Кръстева (София): *Миграция в бяло: от класическата уседналост до космополитния транснационализъм*

Ирена Бокова (София): *Институционализиране на традицията –„тракийци“ по произход и по пребиваване*

Валентина Ганева-Райчева (София): *От български бежанци в тракийски българи: тракийското наследство като символен капитал*

Меглена Златкова (Пловдив): *Двойно гражданство и обучение по български език и култура – форми на институционализация и наследството в Одрин*

Магдалена Елчинова (София): *Религията като водещ фактор при изразяване на идентичността на истанбулските православни българи*

Женя Пимпирева (София): *Българската бесарабска диаспора през погледа на медиите на роден език*

Галин Георгиев и Елена Водинчар (София): *Стари институции с нови функции. Общоселищните църковни празници у българите от Бесарабия днес*

Йордан Янев (София): *Българските общности в чужбина и държавната политика към тях – между миналото и бъдещето*

Анюта Каменова-Борин (Чипровци): *Българските дружества в Банат, Румъния*

Веселка Тончева (София): *Животът на една славянска (българска/македонска) общност в Албания: голобърдци в Тирана*

Валентина Неделчева (София): *Национален съвет на българите в Сърбия – политики и употреби*

Евгения Грънчарова (София): *Културните институции в Димитровград (Цариброд): мисия, проблеми, взаимодействия*

Добринка Костова (Елхово): *Фамилия Балмезови – гордост за Ехово, България и Европа*

Владимир Пенчев (София): *Топология на българското в Средна Европа*

Снежана Йовева-Димитрова (София): *За някои нови модели на интеграция в Австрия и Словакия*

Мария Галанова (София): *Съдбата на емигранта – актуален щрих в авостереотипните представи на българите днес*

Анна Андреева (София): *Дом на кръстопът – за тези, които идват, и тези, които заминават*

Йелис Еролова (София): *Да си бежанец в България – културни сблъсъци и предизвикателства*

Цветелина Христова (София): *Бежанци, трансграничност и интеграция*

Катя Исса (София): *Българската езикова политика по отношение на чужденците в България – студенти, имигранти, бежанци*

Константин Панайотов (София): *„Смай бежанци превзеха селото“*

Катя Михайлова (София): *Поляци в България: институции, организации, общностен живот*

Анита Комитска (София): *Италиански културни влияния в България през втората половина на XX век*

Петя Банкова (София): *Лесно ли е да бъдеш арменец в България?*

(mb, jg)

Научна конференция *Премълчаното*
(София 26–27 март 2016)

На 26-ти и 27-ти март 2016 г. в Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей при Българската академия на науките се проведе научна конференция под надслов *Премълчаното.* Форумът е част от семинара „Потиснати гласове“, организиран от секция „Сравнителни фолклористични изследвания“. Цел на конференцията беше да осветли полета от днешната многогласна култура, които са изпълнени с наложена или самоналожена тишина; да открие феноменологията и мотивацията на липсата на говорене в широк изследователски спектър – маргинализирани общности, стратегии на оцеляването и самосъхранението, държавни културни политики и идеологически конструкти, медийни манипулативни практики и табуиране на публичната реч, политическа коректност, бели петна и премълчавания при продуцирането на текстове на равнището на големите национални наративи и в сферата на

фолклорното разказване.

Бяха изнесени следните доклади:

Доц. д-р Виолета Коцева: *„Празникът за християните ще се проведе...“ – за неизказаното в отношенията между християни и мюсюлмани в Централните Родопи*

Доц. д-р Венета Янкова: *Татарите в Добруджа и техните потиснати гласове*

Доц. д-р Божидар Алексиев: *Към интерпретацията на тюрбето в с. Биволяне, Кърджалийско: премълчана или забравена легенда?*

Доц. д-р Галина Лозанова: *Смълчани разкази: от традиционно общество към модерен ислям*

Димитринка Демирова: *Международният ромски съюз, световните цигански конгреси и активистите на циганското движение в Шумен (1966–1989 г.)*

Д-р Ирина Коларска-Младенова: *Демоничните образи на Дядо Коледа и Баба Марта*

Проф. д-р Жоржета Назърска: *(Само)наложени мълчания: книгата „Килия 31/ Зад свободата“ от Олга Чавова*

Д-р Антон Ангелов: *„Цаката е в кацата“ или как „упадъчният буржоазен шлагер“ преживя през 50-те и 60-те години*

Доц. д-р Андреана Ефтимова: *Езиково табу и детабуизация на медийната реч (номинации за полова и сексуална принадлежност)*

Доц. д-р Петя Банкова: *Разговор пред/зад кадър*

Доц. д-р Станой Станоев: *Вицът и неговите мълчания*

Гл. ас. д-р Богдан Дичев: *Забраненият смях*

Гл. ас. д-р Димитър Атанасов: *Българската средновековна литература: списък на липсите*

Гл. ас. д-р Анна Алексиева: *„Да е жив Абдул Меджид хан, наш цар и кротък султан“ – маргинализиране на проосмански гласове от периода на Българското възраждане*

Доц. д-р Веселин Тепавичаров: *Митът за „Освободителката Русия“ в българската култура и премълчаното в българо-руските отношения*

Доц. д-р Владимир Пенчев: *Неизвестният Ян Вохоч, или за народоведските наблюдения на един чешки художник в следосвобожденска България*

(ss)

Халюк Л.: Усні народні оповідання українців-переселенців Лемківщини, Холмщини, Підляшшя та Надсяння: жанрово-тематична специфіка, художні особливості.
Київ 2013. 216 с.

Монографія присвячена прозовому фольклору про переселення українців Лемківщини, Холмщини, Підляшшя та Надсяння 1947 року в Польщі. У праці проаналізовано усні наративи про переселення 1947 року як конкретно- історичну й художню цілісну систему та досліджено коло питань, які досі були вивчені недостатньо: з'ясовано історичні передумови виникнення прози про переселення цього періоду; висвітлено основні етапи збирання й вивчення усної прози Лемківщини, Холмщини Підляшшя та Надсяння; розглянуто теоретичні аспекти жанрової специфіки усного оповідання та його дефінітивні ознаки; визначено тематичні й сюжетні групи усних наративів, їхню художню специфіку.

Основну джерельну базу становлять тексти оповідань, що їх зібрала автор під час фольклорних експедицій в Польщі, а також, уміщені в різноманітних збірниках, періодичних виданнях, часописах. Завершують книжку іменний покажчик респондентів та список використаної літератури.

(lv)

Мушкетик, Л.: Фольклор українсько-угорського порубіжжя.
Київ: Український письменник 2013. 496 с.

У монографії розглянуто етнофольклорні взаємовпливи в народній культурі Закарпаття, як самобутнього історико-культурного регіону, де проживають різні національні спільноти, серед них угорці. У книзі висвітлено регіонально-локальну специфіку фольклору краю в межах окремих жанрових груп – народної пісенності (обрядові та родинно-побутові, соціально-побутові пісні, рекрутські та вояцькі) та народної прози (казкові та інші наративи – легенди, перекази, паремії тощо). Проаналізовано угорські запозичення в текстах, виокремлено їх типи і форми, з'ясовано модифікації у мові-приймачі, зроблено висновок, що процес запозичення гунгаризмів позначений гетерохронністю та значним ступенем засвоєння в приймаючому середовищі.

Окремий розділ книги присвячено образам відомих діячів угорської історії. Так, в українському фольклорі Закарпаття чимало казок та переказів, прислів'їв та ін. складено про славетного угорського правителя середньовіччя XV ст. короля Матвія Корвіна, серед них і з оригінальними сюжетами (казка «Король Матяш та Поган-дівча»). Його образ в усній пам'яті і словесності українців-русинів «демократизується» і «націоналізується». Надії мешканців

краю на національне і соціальне визволення відбилися в оповідному фольклорі про очільників антигабсбургської боротьби князя Ференца Ракоці II (повстання 1703–1711 рр.) та Лайоша Кошута (буржуазна революція 1848–1849 рр.), що демонструє багато паралелей з угорською оповідною традицією.

У праці також простежено історію фольклористики краю – від найдавніших часів до сучасності, зокрема збирання, систематизацію та публікацію, дослідження усної словесності, розглянуто основні збірники та монографії, центри та періодику, персоналії, серед них українських, угорських, словацьких, чеських, російських та ін. діячів.

(lv)

Мушкетик, Л.: Славістичні студії в Угорщині : історія та сучасний стан. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2014. – 401 с.

У монографії йдеться про історичні особливості та сучасні виміри угорської славістики. Два перші розділи присвячено історії та сучасному стану славістичної фольклористики в країні, що переважно зосереджується на розгляді власних слов'янських спільнот. Простежено її розвій від початків до наших днів, розглянуто збирання та публікації уснопоетичних текстів, основні збірки (жанрові, тематичні, репертуарні, регіональні та ін.), деякі в перекладі угорською, а також різнопланові студії з фольклору слов'ян, зокрема компаративні. Приділено увагу центрам і осередкам, а також персоналіям відомих науковців.

Нині центрами славістичних досліджень в Угорщині стають вищі навчальні заклади, у межах яких функціонують Інститути славістики, на окремих кафедрах вивчають різні слов'янські дисципліни, мови та культури. Це Інститут слов'янської та балтійської філології Будапештського університету ім. Л. Етвеша, Інститут славістики Дебреценського університету ім. Л. Кошута, Інститут славістики Сеґедського університету ім. А. Йожефа та ін. Окремий розділ монографії репрезентує сучасну угорську україністику, що зосереджується в Будапештському та інших університетах, свого часу великі можливості вона отримала в Ніредьгазькому інституті (кафедра української та русинської філології). З даної спеціальності було підготовлено та опубліковано чимало різноманітних підручників, посібників, монографій, перекладів, тезаурусний українсько-угорський та угорсько-український словники і т.п.

У монографії Мушкетик з'ясовано також рецепції угорської культури та літератури в Україні, це серед інших переклади художньої як класичної, так і сучасної літератури, наукових, публіцистичних та інших праць.

(*lv*)

Мушкетик, Л.: Персонажі української народної казки.
Київ: Український письменник 2014. 360 с.

У монографії розглянуто персонажну систему української народної чарівної та побутової казки, в якій згідно з дидактичною, аксіологічною спрямованістю жанру образи-персонажі чітко поділено по вісі добра і зла. Протагоністів у чарівних казках репрезентують безіменні герої, богатирі, приховані герої (попелюхи), називними стали імена славних богатирів – Котигорошка, Кожум'яки, Хлопчика-мізинчика, Івана Голика, Буха Копитовича та ін., які мають багато спільного з героями українських дум та козацького фольклору й водночас свідчать про міфологічну давність свого походження.

Як жіночий ідеал казки у книзі описано її героїню, яку герой вибирає за привабливість, жіночність та високі душевні якості. Водночас авторка свідчить, що в українських казках рідко зустрічаються жінки-богатирки чи воїни, частіше це жінки-чарівниці, помічниці героя, а також категорія дівчат-сиріток, т. зв. знедолених. На численних прикладах унаочнено взірцеві якості та поведінкові характеристики головних героїв.

До добротворців належать також помічники героя (люди, звірі, чарівні предмети). Серед його антагоністів зустрічаються фантастичні істоти (відьма / баба-яга, чорт, змій, Ох тощо), а також дійові особи в межах діади: бідний / багатий (цар, пан, піп, корчмар), які уособлюють найгірші людські якості (скупість, брехливість, лінь). Останній розділ монографії присвячено соціальним типажам українських побутових казок, серед яких хитрун і дурень, брехач і підбрехач, піп, «розумниці» і т п.

У монографії простежено ґенезу образів-персонажів, їх основні функції, номінацію та атрибути, морально-етичні якості. З'ясовано художньо-стилістичні, мовні засоби оформлення казкових постатей.

У книзі вміщено огляд основних збірників українських народних казок, а також праць з казкової персонології минулого та сучасності.

(*lv*)

Коваль-Фучило, І.: Українські голосіння: антропологія традиції, поетика жанру.
Київ 2014. 360 с.

Монографія є першим комплексним дослідженням українських голосінь у вітчизняній фольклористиці. У роботі проаналізовано історію записів і дослідження жанру, його текстологію, функціонування, виконавство українського оплакування. Праця складається із чотирьої розділів: «Історія досліження: хронологія, ідеї, здобутки», «Жанрові різновиди голосіння, особливості фіксації і регламнтації», «Антропологія і прагматика українського

похоронного оплакування», «Поетика, семантика і текстологія голосінь». Аналіз оплакування здійснено в діахронічному й синхронічному зрізах, висвітлено важливі складові побутування української голосильної традиції.

(lv)

Кімакович, І.: Анекдот як фольклорний жанр: Монографія.
Київ: Освіта України 2014. 316 с.

Монографія І. І. Кімакович "Анекдот як фольклорний жанр" присвячена проблемам, які стосуються осмислення анекдоту як традиційного фольклорного жанру, з одного боку, та явища популярної культури, з іншого. Монографія актуалізує ряд теоретичних питань щодо сутності сміху та функцій сміхових форм у архаїчній та сучасній народній культурі. Розгляд анекдоту в різних контекстах (у розмові, в літературі, ЗМІ) дозволив сформувати нові наукові погляди щодо механізмів побутування жанру та залежності використання його повних та стягнених форм від умов та завдань комунікації.

(*lv*)

Шалак, О.: Український фольклор Поділля в записах і дослідженнях XIX-початку XX століття.
Київ: Освіта України 2014. 464 с.

У монографії здійснено комплексний аналіз фольклорних колекцій і наукової спадщини фольклористів – дослідників Поділля, визначено їхні текстологічні принципи. Розкриття актуальних для XIX – початку XX ст. проблем, порушуваних у фольклористичних працях і періодиці, поєднано з висвітленням едиційних засад видань, у яких опубліковано український фольклор подолян. Процес розвитку науки про усну традиційну культуру на Поділлі осмислено в контексті основних етапів історії української фольклористики та її особливостей в регіоні.

(*lv*)

Walęciuk-Dejneka, B.: Ludowy obraz kobiety – perspektywa inności. Folklor i literatura.
Siedlce: Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego. Stowarzyszenie 2014. 301 s.

Zróżnicowane kreacje Innego, funkcjonujące w kulturze, wciąż intrygują badaczy reprezentujących różne dyscypliny humanistyczne. Nie dziwi przeto, że pojawiają się kolejne prace poświęcone tej problematyce. Takim przykładem może być monografia Beaty Walęciuk-Dejneki. Autorka, uwzględniając zróżnicowane

konteksty kultury ludowej, wyeksponowała kobietę jako Innego, czyniąc z niej główną bohaterkę swych badań. Zastosowanie perspektywy antropologicznej pozwoliło jej włączyć dorobek myśli funkcjonalnej, semiotycznej i strukturalnej, komparatystycznej oraz krytyki feministycznej. Bazę materiałową stanowią źródła folklorystyczne i etnograficzne (głównie teksty zebrane przez Oskara Kolberga) oraz wybrane utwory literackie inspirowane folklorem. Nadrzędnym celem folklorystki – co podkreśliła we *Wstępie* – było poszukiwanie sposobu rozumienia i definiowania kobiety w ludowym świecie oraz rozszerzenie jej wizerunku jako istoty mediacyjnej, żyjącej na granicy dwu światów: realnego i zmysłowego.

Publikacja została podzielona na dwie, korespondujące z sobą części, stanowiące spójną całość. Badaczka przedstawiła w niej portrety kobiet, funkcjonujących w świecie tradycyjnym, zawsze lokowanych na pograniczu. W części pierwszej, zatytułowanej *Niestereotypowe, odmienne, wykluczone: ten świat, ziemia*, autorka poddała analizie obrazy kobiet nietuzinkowych, związanych z codziennością chłopską XIX i początku XX stulecia, odsłaniając ich magiczno-symboliczną naturę. Dowiodła sakralnego nacechowania przedstawicielek drugiej płci, przypisywanych żywiołowi ziemi. Scharakteryzowała kilka portretów: „kobiet mądrości" (akuszerek, znachorek, prorokiń); kobiet „bez głosu" (płaczek, prządek/tkaczek, tancerek) oraz literackie *exemplum* bohaterki ambiwalentnej, czyli Jagny z Paczesiów Borynowej, wiejskiej *famme fatale*. Walęciuk-Dejneka dokonała oglądu nietypowych reprezentantek tego świata, wzbudzających lęk, żyjących na pograniczu dwu rzeczywistości (i przekraczających granicę), symbolizujących więź z naturą, czyli kobiet noszących znamiona dwu przestrzeni jednocześnie: znanej, ludzkiej, profetycznej i obcej, pozaludzkiej, sakralnej. Odwołanie do koncepcji *rites de passage* Arnolda van Gennepa było więc uzasadnione i konieczne.

Druga odsłona studium – *Tajemnicze, niebezpieczne, inne: tamten świat, woda* – stanowi istotne dopełnienie części pierwszej. Folklorystka przywołała tu sylwetki kobiecych demonów wodnych, wywodzących się z folkloru słowiańskiego, czyli rusałek, syren i dziwożon. Jak wiadomo, woda w myśleniu tradycyjnym była znakiem życia i śmierci, żywiołem budującym i destrukcyjnym jednocześnie. Podobnie, jak bohaterki pierwszej części, bóstwa akwatyczne posiadają hybrydyczną naturę, cechuje je transgresyjność i liminalność. Cechą wspólną nadzmysłowych istot przywołanych przez badaczkę jest również wzbudzanie grozy, ale i fascynacji równocześnie. Dodajmy, że poszczególne rozdziały tej części zostały wzbogacone licznymi tekstami folklorystycznymi oraz utworami romantycznymi i młodopolskimi, co pozwoliło na komparatystyczne ujęcie tematu. Całość dopełniają: Bibliografia źródłowa, Bibliografia opracowań (wybór), Nota biograficzna oraz Indeks osobowy.

Ogląd – z perspektywy odmienności – ludowych portretów przedstawicielek drugiej płci umożliwił autorce wydobycie zróżnicowanych sensów magiczno-symbolicznych kobiecej natury. Podział na dwie części odzwierciedla dychotomiczną naturę kobiecą, zawierającą pierwiastek utylitarny i duchowy. Warto dodać, że

polisemantyczny obraz feminy stanowi udaną rekonstrukcję magiczno-religijnego światopoglądu wsi polskiej XIX i początku XX stulecia. Monografię B. Walęciuk-Dejneki traktuję jako istotny głos w dyskusji na temat poszukiwania istoty kobiecości, problematyki ról społecznych oraz funkcjonowania mechanizmów wykluczenia społecznego.

(bka)

Świtała-Trybek, D.: Tragedia w kopalni. Kulturowe konteksty katastrof i wypadków górniczych.
Opole: Uniwersytet Opolski 2014, 348 s.

Kultura górnicza należy do najlepiej zbadanych kultur zawodowych w Polsce. Do tej pory brakowało jednak monografii traktującej o wypadkach i katastrofach górniczych. Książkę Doroty Świtały-Trybek należy ocenić jako poważny wkład we współczesną folklorystykę antropologiczną. Praca jest efektem badań terenowych prowadzonych w latach 2006-2012 na Dolnym i Górnym Śląsku.

Monografia składa się z siedmiu rozdziałów. W dwóch pierwszych (*Katastrofa w kopalni. Wprowadzenie*; *Tragedia pod ziemią. W kręgu zróżnicowanych zainteresowań*) autorka pisze o stanie wiedzy na temat katastrof górniczych, uwzględniając wybraną literaturę zawodową, literaturę należącą do dziedzictwa kulturowego, przykłady dzieł literackich (proza i poezja) oraz dokument filmowy. Ze względu na specyfikę nieszczęśliwych zdarzeń odwołuje się do trzech kategorii: sytuacji wyjątkowej, sytuacji folklorotwórczej i wydarzenia medialnego. W rozdziale trzecim zwraca uwagę na kopalnię jako miejsce szczególne, zapewniające egzystencję społeczności górniczej. Kolejne części dotyczą kulturowych praktyk związanych z wystąpieniem tragicznego wydarzenia w kopalni. D. Świtała-Trybek wskazuje charakterystyczne przestrzenie, w których następuje integracja z poszkodowanymi górnikami, są to: miejsce przed kopalnią, kościół oraz media. Wszystkie one mają bezpośredni wpływ na kreowanie nieszczęśliwego wydarzenia w przestrzeni publicznej.

Niewątpliwą wartością recenzowanej pracy jest szczegółowe omówienie w kolejnych rozdziałach (*Dramat pod ziemią*; *Doświadczanie „dołu"*; *Tradycyjne i współczesne wierzenia przepowiadające tragedie w kopalni*) „elementów składowych" katastrofy w poszczególnych etapach jej trwania, czyli: prowadzenia akcji ratowniczej, informowania o śmierci ofiar, kreacja cudownych ocaleń górników oraz potrzeba wyjaśnienia „na swój sposób" przyczyn zaistniałych nieszczęść (odwoływanie się do tradycyjnych wierzeń).

Opracowanie wieloaspektowej problematyki wypadków i katastrof górniczych zawiera również ekspozycję aktów pamięci, podkreślających tożsamość grupy zawodowej, co ma miejsce w ostatnim rozdziale (*Po katastrofie. O wielości aktów pamięci*). Szczególnie interesująca jest tu próba analizy takich ważnych zjawisk,

jak: żałoby publicznej, kondolencji, wyróżniających się ceremoniałem pogrzebów górniczych, a także traktujące o miejscach pamięci ofiar pracy w kopalni.

Dodatkowym walorem publikacji jest bogaty materiał faktograficzny (fotografie zarejestrowane przez Autorkę podczas badań terenowych, skany kondolencji, przykłady twórczości poetyckiej, fragmenty homilii).

(msz)

Spychalska-Waszek, H.: *Łopoziem tobzie*… Kurpiowskie wierzenia i zwyczaje ocalone od zapomnienia.
Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 2014. 410 s.

Autorka już w pierwszych zdaniach *Wstępu* określa problematykę i cel swej pracy: „jej celem jest przedstawienie i analiza tradycyjnych przekazów jeszcze współcześnie funkcjonujących w świadomości Kurpiów. Takie założenie pozwoliło na swoiste ożywienie i utrwalenie treści dawnych, do których sami informatorzy wracali z pewną nostalgią, nie ukrywając przy tym dystansu do własnych wypowiedzi" (s. 11). Teoretyczne ustalenia potwierdza również w słowie *Od autorki*: „Wyruszając na Kurpie, założyłam sobie utrwalić elementy tradycji skutecznie wypierane przez różnorakie hybrydy […]" (s. 8). Nie ukrywa także swych emocjonalnych związków z informatorami, badanym regionem, pisze między inymi o „podróży sentymentalnej"… Dobrze się stało, zgodnie z jej deklaracją, że ten „bagaż pozytywnych emocji, na szczęście, nie okazał się żadną przeszkodą. Był pomocny w zjednywaniu sobie ludzi i ułatwiał nakłanianie ich do zwierzeń" (s. 8). Potwierdzam: emocjonalne związki nie odbiły się negatywnie na obiektywizmie badań empirycznych, prowadzonych w 2004 r. na obszarze Kurpiowskiej Puszczy Zielonej. Ich rezultatem jest praca o „reliktach folkloru", które H. Spychalska-Waszek ukazuje „w ich aktualnej formie", układając z nich tradycyjną wizję świata.

Recenzowana monografia składa się z trzech samodzielnych części. Taką kompozycję książki oceniam pozytywnie, zaproponowany układ jest logiczny i uzasadniony. Łączą się tu ze sobą zagadnienia, porządkujące prace badawcze autorki, poczynając od zagadnień metodologicznych (*Gromadzenie materiału źródłowego*), poprzez metodologiczno-komunikacyjne (*Artysta słowa żywego*) do wątku głównego *Obraz tradycyjnego świata w zarejestrowanych tekstach folkloru* (tu: *Celowość i mityczna spójność tradycyjnego świata*; *Wielowymiarowość tradycyjnego świata*; *Sakralizacja miejsc tradycyjnego świata*). Spychalska-Waszek przeprowadziła wywiady z 23 informatorami, przeważnie osobami w podeszłym wieku. Na tym tle folklorystka podjęła próbę analizy tradycyjnych „historii", dokumentujących ludową wizję świata. Główną część pracy pt. *Obraz tradycyjnego świata* czyta się z satysfakcją, autorka łączy materiały terenowe z ich interpretacją. Odkrywa tu wiele faktów historycznych i kulturowych, porządkuje wybrane kwestie społeczno-kulturowe, dokonuje oglądu wybranych zjawisk przez pryzmat

„obrazów" ocalałych w pamięci informatorów-nosicieli dziedzictwa kulturowego przodków. Tak opracowany zespół zagadnień dotyczących tradycyjnej kultury ma charakter cennej monografii folklorystycznej.

Całości dopełniają: Bibliografia, bogaty Aneks (w którym autorka pomieściła 206 tekstów) i Kwestionariusz (tu: zagadnienia dotyczące kreacji świata, innych wątków Starego Testamentu, wybranych wątków Nowego Testamentu); integralną część książki stanowi płyta z tekstami nagranymi podczas badań terenowych.

Omawiana monografia o specyfice kulturowej Puszczy Zielonej, a szczególnie o kurpiowskim obrazie tradycyjnego świata jest wartościową pracą, bardzo ważną nie tylko dla folklorystycznych badań nad pojedynczymi regionami, daje podstawy do prowadzenia badań komparatystycznych, jej problematyka z pewnością zainteresuje wielu innych specjalistów: etnologów, antropologów, regionalistów, literaturoznawców, językoznawców, socjologów… Jestem przekonana, że stanie się podstawą wieloaspektowej dyskusji o metodach badań terenowych, narratorach („artystach słowa żywego", jak ich autorka określa), regionalnym dziedzictwie kulturowym, czyli o fundamentalnych sprawach wielu nauk społecznych i humanistycznych.

(*ts*)

Bartmiński, J. – Kielak, O. – Niebrzegowska-Bartmińska, S.: Dlaczego wąż nie ma nóg? Zwierzęta w ludowych przekazach ustnych.
Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 2015. 370 s.

Nie sposób oceniać przedłożoną książkę bez odwołania się do cennego przedsięwzięcia badawczego prowadzonego w Polsce od wielu lat w ośrodku lubelskim przez zespół specjalistów pod kierunkiem Jerzego Bartmińskiego, jakim jest *Słownik stereotypów i symboli ludowych* (koncepcja całości i redakcja: Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora: Stanisława Niebrzegowska), którego pierwszy tom ukazał się w 1996 roku. *Słownik* jest bowiem pierwszą w polskiej literaturze etnologicznej, folklorystycznej i etnolingwistycznej próbą niezwykle rzetelnego uporządkowania i objaśnienia podstawowych zjawisk w tradycyjnej kulturze chłopskiej. Podstaw owej „rekonstrukcji tradycyjnego obrazu świata i człowieka" należy upatrywać w dwóch słowach-kluczach: „stereotyp" i „symbol". Ludowe bowiem wyobrażenia skonkretyzowane w postaci zróżnicowanych stereotypów i symboli funkcjonują w folklorze słownym i obrzędowym, praktycznie we wszystkich gatunkach oraz zachowaniach zwyczajowych i obrzędach, a także w gwarowych relacjach potocznych i pisanej poezji chłopskiej. Zostały one sklasyfikowane w odpowiednich przedziałach tematycznych (tom I. *Kosmos*, cz. 1. *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie* – 1996; cz. 2. *Ziemia, woda, podziemie* – 1999; cz. 3. *Meteorologia* – 2012; cz. 4. *Świat, światło, metale* – 2012). Dodam od razu, że w opracowaniu znajdują się kolejne tomy: II. Rośliny, III. Zwierzęta, IV. Człowiek, V. Społeczeństwo, VI. Religia i demonologia, VII. Czas, przestrzeń, miary, kolory).

W tym kontekście antologię zatytułowaną pytaniem: *Dlaczego wąż nie ma nóg*? postrzegam jako potrzebną i bardzo pożyteczną, i nie tylko dla wąskiej grupy specjalistów, ale również dla zróżnicowanego kręgu odbiorców. Wydany oddzielnie, obok *Słownika stereotypów i symboli ludowych*, zbiór tekstów folklorystycznych prócz swoistego „odchudzenia" i tak bardzo bogatych oraz szczegółowych informacji słownikowych jest samodzielną monografią. Tutaj znowu muszę poczynić odwołanie do dwóch wcześniej wydanych w Polsce antologii autorstwa Stanisławy Niebrzegowskiej (*Przestrach od przestrachu. Ludowe relacje o roślinach*, Lublin 2000) oraz Doroty Simonides (*Dlaczego drzewa przestały mówić? Ludowa wizja świata*, Opole 2010). Pierwszy tom „roślinny" Niebrzegowskiej liczy 164 teksty (różne gatunki folkloru słownego i obrzędowego, czyli zagadki, przysłowia, przepowiednie, senniki, kolędy, powinszowania bożonarodzeniowe i noworoczne, przemowy dożynkowe, pieśni, bajki, legendy, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe) oraz 481 zapisów relacji potocznych, wierzeń i praktyk, w sumie 645 przykładów, nie licząc nie wyszczególnionych w *Spisie treści* wariantów. Teksty te, uporządkowane genologicznie, poprzedza *Wstęp* autorki. Całość zamykają starannie opracowane indeksy, tzn. Wykaz badanych miejscowości, Wykaz informatorów oraz Wykaz taśm, czyli pełna dokumentacja zarejestrowanych w terenie ustnych przekazów. Natomiast Simonides zgromadziła 296 tekstów folklorystycznych, zróżnicowanych gatunkowo, dotyczących ludowej wizji świata, czyli powstania nieba, słońca, księżyca, gwiazd, burzy i piorunów, ziemi, bagien i gór, powstania demonów półdemonów i ludzi o urocznych oczach, stworzenia świata zwierzęcego, świata roślinnego, dziwnych zjawisk. Teksty te folklorystka opatrzyła odpowiednimi komentarzami. W najnowszej antologii „zwierzęcej", opracowanej przez zespół specjalistów z Lublina, właśnie zwierzęta są „głównymi bohaterami, a przynajmniej wpisują się w kluczowe motywy tematyczne" (s. 22), czyli konkretnie: zwierzęta domowe i dzikie, ptaki, płazy, gady, ryby, owady. Jak dowodzą badacze, „to, co w ludowej wizji świata jest najczęściej określane mianem <stworzenia>" (s. 21).

Dodam, że teksty były nagrywane głównie w Lubelskiem, w mniejszym stopniu w innych regionach Polski (badaniami od 1960 r. objęto 194 miejscowości, wywiady przeprowadzono z 305 informatorami i wśród członków 21 zespołów śpiewaczych). Pozyskano i opublikowano w omawianym zbiorze imponującą ilość zróżnicowanych tekstów folklorystycznych: w sumie 700, uporządkowanych genologicznie, reprezentujących 33 gatunki: zagadki (8 przykładów), przysłowia (13), przepowiednie (63), senniki (7), rymowanki (6), wierszyki (5), wiersze (1), powinszowania noworoczne (1), kolędy bożonarodzeniowe i pastorałki (2), kolędy życzące (3), pieśni dożynkowe (1), pieśni weselne (7), przyśpiewki weselne (4), pieśni miłosne i zalotne (16), przyśpiewki zalotne i miłosne (2), pieśni rekruckie (2), pieśni sieroce (1), pieśni żartobliwe (2), ballady (2), pieśni pasterskie (1), kołysanki (4), legendy (11), legendy ajtiologiczne (8), podania (1), bajki łańcuszkowe (1), bajki (35), opowieści wierzeniowe i wspomnieniowe (108), opowieści żartobliwe

(14), opowieści o snach (1), relacje potoczne, zapisy wierzeń i opisy praktyk (353), wróżby (3), gry i zabawy (1), pieśni przy zabawach (3). Każdy zapis został opatrzony notą proweniencyjną. Antologię otwiera *Wstęp*, w którym autorzy przedstawiają zasady zbieractwa dziedzictwa folklorystycznego oraz opracowania pozyskanych materiałów terenowych. Całość wieńczą indeksy, czyli *Wykaz badanych miejscowości*, *Wykaz informatorów i zespołów śpiewaczych*, *Wykaz taśm* z wyszczególnieniem numeru taśmy, miejsca nagrania, roku nagrania, osoby nagrywającej i osoby transkrybującej; *Indeks przedmiotowy (z odesłaniem do numerów tekstów)*.

Zbiór tekstów folklorystycznych *Dlaczego wąż nie ma nóg?*, jak i przywoływany tu *Słownik* oraz dwie wcześniejsze antologie (*Przestrach od przestrachu. Ludowe relacje o roślinach* oraz *Dlaczego drzewa przestały mówić*) stanowią nieocenione kompendium do badań tradycji ludowej z perspektywy folklorystycznej, etnologicznej, antropologicznej, językoznawczej, literaturoznawczej etc., do szeroko pojmowanych prac komparatystycznych (zawierają bowiem materiały wręcz nieodzowne dla tych wszystkich badaczy, którzy zajmują się kulturą). Powinny stać się ważnymi lekturami nauczycieli, interesujących się regionalnym programem dziedzictwa kulturowego, są nadto adresowane do wszystkich miłośników tradycji ludowej.

(*ts*)

Grzywka-Kolago, K.: „Była to bowiem czarodziejska muzyka…". Muzyka w polskiej i niemieckiej bajce ludowej.
Warszawa: Instytut Germanistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2012, 230 s.

Pragnę zwrócić uwagę folklorystów na interesującą monografię z pogranicza genologii folklorystycznej i etnomuzykologii, którą autorka – germanistka „wpisuje w kontekst badań komparatystycznych, ponieważ dotyczy po pierwsze związków literatury z muzyką, po drugie natomiast – literatur ludowych wywodzących się z dwóch kręgów kulturowych: polskiego i niemieckiego" (s. 16). Problematyka książki jest nadto bezpośrednio związana z muzycznością literatury (muzyką w literaturze, muzykalizacją literatury, tematyzowaniem muzyki). K. Grzywka-Kolago precyzyjnie określa cel swej pracy, pisząc tak: „będzie [nim] zarówno określenie podstawowych funkcji muzyki w polskiej i niemieckiej bajce ludowej oraz na tej podstawie porównanie tekstów bajkowych" z dwóch przestrzeni kulturowych (s. 17). Podstawę materiałową jej analizy stanowią bajki, a konkretnie 226 tekstów (113 polskich z *Dzieł wszystkich* Oskara Kolberga i 113 niemieckich z antologii K. Bartscha, L. Bechsteina, C. i T. Colshornów, A.L. Grimma, J. i W. Grimmów, U. Jahna, E. Meiera, H. Prőhlego, J.W. Wolfa i in. Monografia składa się z V części: obszernej pierwszej pt. Wstęp i metodologia badań nad związkami bajki ludowej z muzyką (tu: 1. Wprowadzenie i uwagi metodologiczne, 2. Stan badań nad związkami bajki ludowej z muzyką, s. 9-54), w części głównej II – jak wskazuje

jej tytuł - badaczka omawia „Muzykę i jej funkcje w polskiej i niemieckiej bajce ludowej" (s. 55-199). Tę analityczną część zamykają: „Podsumowanie i wnioski" (III, s. 201-212), obszerna „Literatura" podmiotowa i przedmiotowa (s. 213-223) i ułatwiający czytelnikowi poruszanie się w bogatej sferze tekstów bajkowych „Skorowidz bajek uwzględnionych w analitycznej części pracy ze wskazaniem na formę prezencji muzyki w tekście" (s. 225-230).

Wymienię na koniec jeszcze dwie inne monografie tej germanistki, bardzo ważne dla nie tylko dla folklorystów: *Od lasu po góry, od domu po grób… Polska i niemiecka bajka ludowa ze zbiorów Oskara Kolberga i braci Grimm* (Warszawa: Instytut Germanistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2005, 504 s.) oraz *W kręgu salonu, uniwersytetu i chłopskiej chaty. Studia z historii kultury polskiej i krajów niemieckiego obszaru językowego w XIX i XX wieku* (Warszawa: Instytut Germanistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2015, 261 s.).

(*ts*)

Ja daję właśnie materiał… O dziele Oskara Kolberga w dwusetną rocznicę Jego urodzin.

Pod redakcją Ewy Antyborzec, Poznań: Instytut im. Oskara Kolberga 2015. 533 s.

Opublikowany przez Instytut im. Oskara Kolberga imponujący tom materiałów pokonferencyjnych z wielu względów zasługuje na wyróżnienie. W ramach uroczyście obchodzonego w Polsce w 2014 roku jubileuszu 200-lecia urodzin Oskara Kolberga (22.02. 1814 – 3.06. 1890) zorganizowano w Poznaniu międzynarodową konferencję poświęconą temu ludoznawcy, który w XIX wieku na niespotykaną dotychczas skalę zainicjował i rozwinął prace zbierackie ludowej kultury duchowej (symbolicznej) i materialnej w Polsce, której wówczas nie było na mapie Europy. Dzisiaj można uznać, że jego badania kultury regionalnej bezpośrednio dotyczą kilku dyscyplin naukowych: etnografii, folklorystyki i etnomuzykologii. Jak słusznie zauważyła Ewa Nikliborc, redaktorka tomu, „Kolbergowską ideę gromadzenia [dziedzictwa kulturowego chłopów, opublikowanego w formie monograficznych tomów pt. *Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzęd, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce* oraz *Obrazy etnograficzne* – T.S.] doskonale potwierdza sformułowana po kilkudziesięciu latach pracy myśl: *Ja daję właśnie materiał…*, którą odnieść można nie tylko do dorobku etnograficznego i folklorystycznego Kolberga (w tym do zapisów melodii, które były częścią ówczesnej etnografii), ale także do jego kompozycji i opracowań z zakresu teorii muzyki. Wszystkie te zagadnienia, a także współczesna recepcja i wykorzystanie pozostawionych przez niego materiałów, stały się przedmiotem rozważań Autorów niniejszej publikacji" (s. 10).

Przyjęte do druku artykuły (w sumie 35) zostały przejrzyście uporządkowane. Całość otwiera syntetyczny szkic autorstwa Zbigniewa Jasiewicza pt. Oskar Kolberg

w swoim i naszym czasie. Wyróżniono cztery grupy tematyczne: Kolbergowska koncepcja „Ludu"; Z problematyki „Ludu"; Oskar Kolberg jako dokumentator folkloru muzycznego, teoretyk i kompozytor; Recepcja dzieła Oskara Kolberga. Tom zamykają: Wykaz wszystkich tomów dzieł Oskara Kolberga i Spis ilustracji. Z powodu niezwykle obszernej problematyki omawianej monografii, przedstawię ogólną jej zawartość. Część I – Kolbergowska koncepcja „Ludu": Jan Adamowski (Lublin), Zagadnienia systematyzacji materiału dokumentacyjnego w *Dziełach wszystkich* Oskara Kolberga; Ewa Antyborzec (Poznań), Regionalizacja ziem przedrozbiorowej Polski w monografiach Oskara Kolberga; Piotr Grochowski (Toruń), Kolberg – „Nowy Kolberg" – cyberkolberg. Z problemów systematyki polskich pieśni ludowych; Jan Grad (Poznań), Przemiany kultury wsi polskiej w świetle badań Oskara Kolberga; Anna Tyrpa (Kraków), Językoznawstwo w *Dziełach wszystkich* Oskara Kolberga; Włodzimierz Wysoczański (Wrocław), Materiały językowe w Kolbergowskim przekazie źródłowym; Emil Popławski (Kraków), Oskar Kolberg jako paremiograf; Izabela Kotlarska (Poznań), Próba odtworzenia cech oralności w drukowanych przez Kolberga tekstach bajkowych; Agata Skrukwa (Poznań), Ikonografia w pracach Oskara Kolberga; Violetta Krawczyk-Wasilewski (Łódź), Oskar Kolberg jako dokumentalista folkloru na tle europejskim.

Część II – Z problematyki „Ludu": Anna Engelking (Warszawa), „Poleszuk" oczami Oskara Kolberga. Przyczynek do rozważań nad ludem ludoznawców; Nikola Pavlović (Belgrad), Serbski lud w opisach Słowian południowych Oskara Kolberga; Maciej Rak (Kraków), *Góry i Podgórze* Oskara Kolberga w ujęciu dialektologicznym; Agnieszka Bradtke (Warszawa), Motywy kultury kaszubskiej w monografii pomorskiej Oskara Kolberga (z uwzględnieniem pracy A. Hilferdinga w przekładzie Oskara Kolberga); Bożena Lewandowska (Kraków), Folklor miejski w zbiorach Oskara Kolberga; Anna Drożdż (Cieszyn) Kobieta i kobiecość w opisach ludu *Dzieł wszystkich* Oskara Kolberga; Rafał Pilarek (Łódź), Świat roślin w obrzędowości świętojańskiej na podstawie *Dzieł wszystkich* Oskara Kolberga; Kaja Kojder-Demska (Warszawa), Bohynie, dziwożony, mamuny, czyli skąd się biorą niepełnosprawne dzieci; Krystyna Pawłowska (Włocławek), Kujawscy współpracownicy Oskara Kolberga; Ewa Tomaszewska (Kielce), Oskar Kolberg i ks. Władysław Siarkowski – współpraca i wkład w dokumentację kultury ludowej Kielecczyzny.

Część III – Oskar Kolberg jako dokumentator folkloru muzycznego, teoretyk i kompozytor: Piotr Dahlig (Warszawa), Dzieła Oskara Kolberga a polska i europejska etnomuzykologia; Irina Utienkowa-Szałapak (Kraków), *Nasledije Oskara Kolberga w istorii sławianskoj etnomuzykołogii* jako pierwsza publikacja monograficzna o Oskarze Kolbergu dla rosyjskiego środowiska naukowego; Piotr Podlipniak (Poznań), Poglądy Oskara Kolberga na genezę, naturę i rozwój muzyki w świetle wiedzy dzisiejszej i poglądów współczesnych mu badaczy; Maciej Prochaska (Poznań), Kompozycje Oskara Kolberga jako obraz eklektyzmu muzycznego.

Część IV – Recepcja dzieła Oskara Kolberga: Barbara Bukraba-Rylska

(Warszawa), *Dzieła wszystkie* Oskara Kolberga – propozycja ujęcia energetycznego; Ewa Masłowska (Warszawa), Kultura ludowa czy tradycyjna? Problemy z terminologią; Auksuolė Čepaitienė (Wilno), Oskar Kolberg's *Litwa*: ethnological aspekts and historical value; Irina Zbyr (Lwów), Wkład Oskara Kolberga w rozwój ukraińskiej folklorystyki końca XIX i początku XX wieku; Ivanna Cerkowniak (Kijów), Dziedzictwo folklorystyczne Oskara Kolberga w pracach ukraińskich badaczy; Teresa Smolińska (Opole), Miejsce Oskara Kolberga w badaniach śląskoznawczych; Violetta Wróblewska (Toruń), Znaczenie materiałów folklorystyczno-etnograficznych z *Ludu* Oskara Kolberga dla poznawania regionu i jego tradycji (na przykładzie Kujaw); Andrzej Rataj (Kraków), Kolbergowskie ślady w Muzeum Etnograficznym im. Seweryna Udzieli w Krakowie; Aleksandra Paprot (Poznań), Jak współcześnie wygląda Pomorze, które było badane przez Oskara Kolberga? O tym jak zmieniają się granice regionu i zjawiska kulturowe; Elżbieta Miller (Poznań), Suplementy do monografii regionalnych Kolberga. Koncepcja i funkcja serii w edycji *Dzieł wszystkich*.

(*ts*)

Od etnografii wsi do antropologii współczesności.
Red. Wojciech Dohnal, Poznań: Komitet Nauk Etnologicznych Polskiej Akademii Nauk, Instytut im. Oskara Kolberga 2014, 333 s.

Tom, dedykowany pamięci Profesora Józefa Burszty w setną rocznicę urodzin, otwiera artykuł Wojciecha Dohnala, O życiu i pracy Profesora Józefa Burszty w 100. Rocznicę urodzin. W **Części I pt. „Archiwalia"** zawarto przedruki autorstwa prof. J. Burszty: 1 monograficzną pracę pt. *Niewola karczmy* (1953) oraz 4 wywiady, opublikowane na łamach polskich czasopism w latach 1971-1986. Natomiast 16 artykułów badaczy z różnych ośrodków akademickich w Polsce uporządkowano w kolejnych trzech częściach: „Reminiscencje", „Analizy i interpretacje", „Świadectwa pasji i działania". Część **II pt. „Reminiscencje"** zawiera 3 artykuły następujących autorów: Jacka Bednarskiego (Profesor Jozef Burszta – kalendarium życia), Wojciecha J. Burszty (Ojciec i piwnica wspomnień), Zbigniewa Jasiewicza (Profesor Józef Burszta. Uczony, nauczyciel, organizator, społecznik, człowiek). W **Części III pt. „Analizy i interpretacje"** pomieszczono 9 artykułów: Michała Buchowskiego („Mały Wielki Człowiek": Józef Burszta i związane z nim zagadki badawcze), Kacpra Pobłockiego (Wódka jako forpoczta kapitalizmu: propinacja a proces klasotwórczy w perspektywie globalnej), Arkadiusza Jełowickiego (Czytając krajobraz kulturowy wsi z Bursztą. Spojrzenie badacza terenowego), Aleksandra Posern-Zielińskiego (Ziemie Zachodnie w etnologicznej interpretacji Jozefa Burszty), Teresy Smolińskiej (W kręgu inspiracji badawczych Profesora Józefa Burszty: od folkloru do folkloryzmu), Piotra Grochowskiego (Nowe drogi i stare problemy współczesnej folklorystyki), Rocha Sulimy (Literatura i piśmiennictwo chłopskie

w kręgu zainteresowań naukowych Józefa Burszty), Wojciecha J. Burszty, Jędrzeja Burszty (Chłopi w kulturze narodowej. Wizja 1.0), Anny Weroniki Brzezińskiej (Chłopskie źródła kultury – etnograficzny powrót do przeszłości). **Część 4 pt. „Świadectwa pasji i działania"** reprezentują 3 artykuły: Andrzeja Brencza (Profesor Jozef Burszta i Wielkopolska), Agaty Skrukwy (Profesor Józef Burszta – redaktor *Dzieł wszystkich* Oskara Kolberga) i Hanki Wawruch (Profesor Józef Burszta jako współorganizator Muzeum Narodowego Rolnictwa w Szreniawie). Całość zamykają: Noty o autorach i Wykaz cytowanych prac Profesora Józefa Burszty.

(*ts*)

W kręgu polskiej tradycji i zwyczajowości.
Red. Franciszek M. Rosiński, Zdzisław Kupisiński, Małgorzata Dziura, Lublin: Wydawnictwo KUL 2015. 232 s.

Jednym z wyróżniających się w Polsce ośrodkiem naukowym, w którym prowadzone są zróżnicowane badania folklorystyczne, etnoligwistyczne, także antropologiczne, jest z pewnością Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W ostatnich wszak latach na mapie lubelskich badań nad tradycyjną kulturą, a konkretnie nad wierzeniami, zwyczajami i obrzędami rodzinnymi oraz dorocznymi, również nad religijnością ludową, coraz bardziej widoczny jest Katolicki Uniwersytet Lubelski, w którym na uwagę zasługują zainteresowania i inicjatywy badawcze ks. prof. Zdzisława Kupisińskiego. Problematyka organizowanych w tej placówce naukowej ogólnopolskich konferencji etnologicznych bliska jest także folklorystyce. I tak w ślad za zespołową monografią (zob. Potrzeba religii. Dynamika praktyk religijnych i rytualnych. Red. Zdzisław Kupisiński SVD, Lublin: Wydawnictwo KUL 2015, 435 s.) ukazał się drukiem kolejny tom pokonferencyjny, w którym – jak piszą organizatorzy – „książka powstała z zamysłem ukazania ciągle żywej problematyki tradycji i zwyczajów. Starano się przedstawić, w jakim stopniu życie współczesnego człowieka jest przesycone zachowaniami wywodzącymi się z dawnych tradycji". Opublikowane materiały uporządkowane zostały w trzech częściach. **Część I. „Kultura tradycyjna i jej przemiany"** zawiera trzy artykuły: Ireny Bukowskiej-Floreńskiej (Rzeczywistość kulturowa jako przestrzeń badawcza współczesnego etnologa i antropologa kulturowego), Jacka Kolbuszewskiego (Przyroda jako tekst kultury. Uwagi o pojęciu przyrody polskiej), Małgorzaty Dziury (Współczesne formy karnawalizacji kultury tradycyjnej). **Część II. „Religijność ludowa"** reprezentuje sześciu autorów: Katarzyna Łeńska-Bąk (Religijność ludowa w średniowieczu jako przykład synkretyzmu), Eugeniusz Kłosek (Wokół wyznania i wizji transcendentnego świata Polaków z rumuńskiej Bukowiny), Krystyna Kossakowska-Jarosz (Kult świętych w piśmienniczym obiegu – „powietrze epoki" czy górnośląska osobliwość? (wiek XIX na tle religijności Ślązaków z etnicznym podtekstem), Katarzyna Kość-Ryżko (Tanatologia ludowa w perspektywie antropologicznej – tradycja i zmiana),

Franciszek M. Rosiński (Ludowe wierzenia i zwyczaje tanatologiczne w Polsce), Krystyna Turek (Pieśni maryjne w tradycyjnych obrzędach przedpogrzebowych), a **Część III. „Obrzędowość bożonarodzeniowa"** czterech badaczy: Zdzisław Kupisiński (Przemiany obrzędowości ludowej dnia wigilijnego w regionie opoczyńskim), Jan Adamowski (O polonizacji elementów obrzędowości dorocznej, na przykładzie repertuaru kolędniczego okresu Bożego Narodzenia), Anna Siemion, Katarzyna Szczerbiak (Ludowe zwyczaje bożonarodzeniowe w okresie przemian kulturowych i społecznych na terenie powiatu tomaszowskiego).

(*ts*)

Niematerialne dziedzictwo kulturowe: zakresy – identyfikacja – zagrożenia. Red. Jan Adamowski i Katarzyna Smyk. Lublin-Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, Narodowy Instytut Dziedzictwa 2015. 266 s.

W ostatnich latach folklor nie tylko w Polsce (inspiracje ze strony Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego), ale i w Europie (Konwencja UNESCO z 2003 r., dotycząca ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego) stał się podmiotem wielowątkowej dyskusji. Bezpośredniej przyczyny tego spontanicznego zainteresowania należy upatrywać w podjętych na szeroką skalę działaniach, których celem jest m.in. ochrona i popularyzacja symbolicznej kultury ludowej, czyli według klasycznych definicji – folkloru, pod nowym już hasłem: „niematerialnego dziedzictwa kulturowego". Napiszę tak: „nowy" termin „niematerialne dziedzictwo kulturowe", do którego włączany jest przez badaczy zespół zjawisk kulturowych z nim związanych bezpośrednio, bądź pośrednio, bądź w pewnym tylko stopniu, stał się w Polsce określeniem bardzo modnym. I tak „niematerialne dziedzictwo kulturowe" stało się tematem przewodnim ogólnopolskich konferencji naukowych: w Węgorzewie (17-19.06.2011; zob. tom materiałów pokonferencyjnych: K. Braun (red.), *Niematerialne dziedzictwo kulturowe. Identyfikacja – Dokumentacja – Ochrona – Interpretacja – Pojęcia – Poglądy*, Warszawa-Węgorzewo: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie, Muzeum Kultury Ludowej w Węgorzewie 2013) oraz Lublinie (25-26.10. 2012); również zob. tom materiałów pokonferencyjnych: J. Adamowski, K. Smyk (red.), *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona*, Lublin-Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Narodowy Instytut Dziedzictwa 2013). Co ważne, tomem lubelskim w 2013 roku zapoczątkowano nową serię wydawniczą pt. Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce i jego ochrona, której celem jest „włączenie problematyki ochrony dziedzictwa niematerialnego i idei Konwencji UNESCO z 2003 roku w obieg naukowy, praktykę edukacyjną i dokumentacyjną oraz świadomość społeczną".

Wydany w 2015 roku drugi tom w ramach wyżej wymienionej serii pt. *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: zakresy – identyfikacja – zagrożenia* należy

postrzegać – jak podkreślają jego redaktorzy – jako „nowe płaszczyzny refleksji teoretycznej i propozycje praktycznych wdrożeń" (s. 9). Książka składa się z czterech części, porządkujących problematykę podejmowanych przez autorów zagadnień. W **Części I pt. „Dziedzictwo niematerialne: szanse i zagrożenia"** pomieszczono 6 studiów: Sławomira Ratajskiego (Zagrożenia dziedzictwa niematerialnego według Konwencji UNESCO z 2003 roku), Piotra Dahliga (Konwencja UNESCO a ruch folkowy. Ochrona dziedzictwa a nowe pomysły), Kseni Modrzejewskiej-Mrozowskiej (Materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe. Refleksje na marginesie prac nad budowaniem systemu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego), Krzysztofa Brauna (Mechanizmy pamięci – niematerialne dziedzictwo konstytuujące tożsamość grupową), Krzysztofa Snarskiego (Rola niematerialnego dziedzictwa kulturowego w kontekście zachowania tożsamości grupowej staroobrzędowców na Suwalszczyźnie), Błażeja Osowskiego (Ewolucja języka regionu na przykładzie dwóch miejscowości w Wielkopolsce). W **Części II pt. „Instytucje kultury a zachowanie dziedzictwa niematerialnego"** zawarto 4 artykuły: Marty Kubiszyn (Projekt „Historia mówiona miasta Lublina" Ośrodka Brama Grodzka – Teatr NN. Samorządowa instytucja kultury w działaniach na rzecz ochrony wielokulturowego dziedzictwa środowiska lokalnego w jego niematerialnym wymiarze), Katarzyny Biegalskiej (Ludowe zespoły śpiewacze depozytariuszami tradycji), Andrzeja Sara (Rola i znaczenie Ogólnopolskiego Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu Dolnym w kształtowaniu i podtrzymywaniu folkloru w Polsce), Małgorzaty Gruchoły (Rola instytucji samorządowych i organizacji pozarządowych w ochronie niematerialnego dziedzictwa kultury na przykładzie gminy Kock). **Część III pt. „Rekonstrukcje jako metoda ochrony dziedzictwa"** reprezentują 3 artykuły, autorstwa: Kamili Baranieckiej-Olszewskiej (Dziedzictwo dobrze zaprojektowane. Współczesne rekonstrukcje historyczne), Rafała Szrajbera (Niematerialne dziedzictwo kulturowe jako element wirtualnej rekonstrukcji architektury), Katarzyny Waszczyńskiej (Obchody świętojańskie i ich rekonstrukcje w kontekście dziedzictwa niematerialnego). Wydaje się, że najbardziej reprezentatywna jest **Część IV pt. „Obrzędowość i religijność – nośniki dziedzictwa niematerialnego"**, zawierająca 8 prac następujących autorów: Wojciecha Łysiaka („Peregrinatio religiosa" – fundament pielgrzymowania w średniowieczu), Mariana G. Gerlicha (Aspiracje etniczne i narodowe Górnoślązaków. Perspektywa świąt, obrzędów i zwyczajów), Lidii Kwiatkowskiej-Frejlich (Gest retoryczny w sztuce nowożytnej – zastosowanie terminu we współczesnej literaturze naukowej), Katarzyny Kraczoń (Od rejestracji do interpretacji – o potrzebie dokumentacji i ochrony gestów rytualnych), Mateusza Brauna (Egzemplifikacja procedury identyfikacji i zapisu elementu niematerialnego dziedzictwa kulturowego z terenu Mazowsza – na przykładzie zwyczaju składania wot woskowych na Kurpiach), Marioli Tymochowicz (Tradycyjne potrawy wigilijne jako wartość dziedzictwa niematerialnego – na przykła-

dach z obszaru woj. lubelskiego), Marzeny Badach (Chodził bysio po kolędzie… Kolędowanie z żywymi zwierzętami na Lubelszczyźnie), Klaudyny Włodarczyk (Tradycyjna i współczesna obrzędowość związana ze świętymi obrazami jako religijna wartość niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Przykład wesela).

(*ts*)

Z badań nad kulturą ludową Hańska i okolic. Tradycja i współczesność.
Red. Jan Adamowski i Agnieszka Kościuk. Chełm: Wydawnictwo TAWA 2014. 348 s.

Bardzo interesujący tom studiów o dziedzictwie kulturowym i procesie przemian we współczesnej kulturze jest wynikiem wieloletniej współpracy lubelskiego środowiska akademickiego, a konkretnie Zakładu Kultury Polskiej Instytutu Kulturoznawstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, z władzami gminnymi Hańska (pow. Włodawa) na Polesiu Lubelskim oraz prowadzonych przez studentów i pracowników naukowych badań terenowych pod kierownictwem merytorycznym prof. Jana Adamowskiego. Jak piszą redaktorzy tej monografii regionalnej, w centrum ich badań empirycznych znajdowały się wybrane „aspekty kultury ludowej", czyli: obrzędy i zwyczaje rodzinne oraz doroczne, lecznictwo ludowe, demonologia, żniwa i dożynki, budownictwo drewniane, krzyże i kapliczki przydrożne, kuchnia regionalna, rybołówstwo, pszczelarstwo oraz działalność twórców ludowych.

Ten „raport" z badań składa się z 32 artykułów i komunikatów, które zostały uporządkowane w czterech częściach tematycznych. W **Części I pt. „Wielokulturowość i *sacrum*"** zawarto 8 artykułów następujących autorów: Karoliny Koziury (Wymiary pogranicza kulturowego na przykładzie wschodniej Lubelszczyzny), Jana Adamowskiego (Tożsamość kulturowa wschodniego pogranicza), Krzysztofa Snarskiego (Rzeczywistość kulturowa ukryta za ikoną, czyli o staroobrzędowcach z terenu parafii w Holi), Joanny Paczos (Ikona *Matki Bożej ze sceną Złożenia do grobu* w cerkwi śś. Antoniego Pieczerskiego i Paraskiewy Męczenniczki w Holi), Marianny Kril (Prawosławni tutejsi czy Ukraińcy? Na podstawie przekazów mieszkańców Hańska i okolic), Agnieszki Szokaluk-Gorczycy (Cmentarze prawosławne w Hańsku i Żdżarce na tle cmentarzy Polesie Lubelskiego), Andrzeja Nera (Życie gospodarskie i religijne kolonistów niemieckich okolic Włodawy i Chełma), Jana Adamowskiego (Nadbużańskie *sacrum*). **Część II pt. „W kręgu obrzędowości rodzinnej i dorocznej"** reprezentują: Paweł Baran (Zakazy i nakazy obowiązujące kobietę w ciąży i jej otoczenie), Katarzyna Zań (Wierzenia i zwyczaje związane z chrztem i chrzcinami), Beata Maksymiuk-Pacek (*Roste, korowaju, wyży peczy roga* – o *korowaju* z Hańska i okolic), Katarzyna Prejs (Wyobrażenia i zwiastuny śmierci), Agata Turczyn (Obrzędowe formy pożegnania zmarłego w przestrzeni domowej), Magdalena Tatar (Powroty zmarłych z zaświatów), Marzena Badach (Wigilia Bożego Narodzenia), Iwona Szymanowska (Od Bożego Narodzenia do Trzech Króli), Paulina Januszewska, Aneta Skiba (Wierzenia i zwyczaje związane z

palmą wielkanocną), Marzena Badach (Pisanki jako przykład plastyki obrzędowej), a **Część III pt. „Wierzenia, wiedza i umiejętności"** kolejni badacze (7): Mariola Tymochowicz (Wiejska architektura drewniana w okolicach Hańska), Jan Adamowski (Wierzenia i zwyczaje ludowe z okolic Hańska i Włodawy), Dorota Dzierżek (*Skądżeś przyszła, tamże idź!* Lecznictwo ludowe), Bartosz Kołtonowski (Wokół tradycyjnego pożywiena), Barbara Hołub (*To jest coś bardzo złego* – wierzenia o diable), Paweł Królikowski (Rybołówstwo we wsi Osowa), Jakub Nowak (Wierzenia i zwyczaje związane z pszczołami). W **Części IV pt. „Tradycja uwspółcześniona"** pomieszczono artykuły również 7 autorów: Katarzyny Smyk (Motyw rzeki w poezji Stefana Sidoruka), Agnieszki Kościuk (Twórcy ludowi – wybrane sylwetki), Jolanty Pawlak-Paluszek (Rola amatorskich zespołów artystycznych w podtrzymywaniu tradycji ludowych gminy Hańsk), Barbary Puacz -Mazurek (Obrzędy i zwyczaje doroczne prezentowane przez Zespół Obrzędowy z Gminnego Ośrodka Kultury w Hańsku), Sławomira Sobolewskiego (Izba Regionalna Ziemi Hańskiej), Kamili Węglarskiej (Polesie – w poszukiwaniu marki subregionu), Katarzyny Komisarczuk (Krajoznawstwo i turystyka w gminie Hańsk). Dodam, że omawiana książka została bogato zilustrowana (116 fotografii) oraz dopełniona płytą CD.

(*ts*)

Regiony i regionalizmy w Europie. Badania – kreacje – popularyzacje.
Redakcja naukowa: Anna Weronika Brzezińska i Jacek Schmidt. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 2014. 380 s.

Monografia ta odzwierciedla krąg zainteresowań szeroko rozumianą problematyką regionalną w badaniach europejskich nad kulturą. Jak słusznie zauważają redaktorzy tomu, oba terminy „region" i „regionalizm" od wielu lat funkcjonują nie tylko w języku potocznym, turystyce, polityce etc., ale również należą „do grupy pojęć podstawowych" w wielu naukach humanistycznych i społecznych. Są to pojęcia modne, a w ocenie specjalistów w związku z tym „nadzwyczaj wieloznaczne" (s. 9). Stawiają oni tezę, że „rola regionów w Europie w procesach różnicowania się oraz integrowania różnego typu społeczeństw będzie dalej systematycznie rosła kosztem funkcji, które do niedawna pełniły instytucje państwa narodowego o strukturze unitarnej" (s. 10). Autorzy tej zbiorowej książki wpisują się w tę diagnozę, uwzględniając wielowymiarowy i bardzo złożony charakter omawianych zjawisk nacechowanych regionalizmem. W monografii pomieszczono 25 tekstów, które stanowią pokłosie zorganizowanej w Poznaniu międzynarodowej konferencji naukowej pt. „Europa regionów – perspektywy badawcze i edukacyjne", w której reprezentowanych było 11 ośrodków akademickich oraz 8 instytucji upowszechniania kultury z 6 państw europejskich.

Całość materiałów po wprowadzających artykułach trzech autorów: Jacka Bednarskiego (Region Europa – Europa regionów), Zofii Sokolewicz (Jedność w

różnorodności. Europa zintegrowana wobec Europy regionów) i Filipa Wróblewskiego (Pozanaukowe wyznaczniki zainteresowań badaniami regionalistycznymi) podzielono na trzy części: „Badania", „Kreacje" i „Popularyzacje". I tak **Część I pt. „Badania"** składa się z tekstów następujących autorów: Hanny Kóćki-Krenz (Przejawy regionalizmu Wielkopolski we wczesnym średniowieczu), Ewy Antyborzec (Oskar Kolberg jako badacz europejski), Bernedetty Jondy (Bóg stworzył Łużyce, ale diabeł… Serbołużyczanie i ich zagrożona przyszłość), Marii Boguszewicz (Droga do autonomii: Katalonia, Kraj Basków i Galicia jako przykład emancypacji kultur mniejszościowych), Wojciecha Lipińskiego (Budziak: (Besarabia): zróżnicowanie etniczne i perspektywy tożsamości regionalnej na południu Ukrainy), Katii Michajłowej (Święto doroczne jako przejaw tożsamości kulturowej i religijnej Polaków w Bułgarii), Edyty Koncewicz-Dziduch (Oblicza chorwackiego regionalizmu geograficznego i kulturowego – historia i teraźniejszość), Julii Prakofjewej (Krajobraz sakralny Pojezierza Białoruskiego w wyobrażeniach ludowych), Dobrawy Skoniecznej-Gawlik (Tożsamość regionalna i kulturowa oraz jej przejawy na przykładzie Zagłębia Dąbrowskiego), Ewy Baniowskiej-Kopacz (*Bliskie i dalekie, czyli co jest ważne…* Refleksje z etnologicznych badań na pograniczu śląsko-małopolskim). **Część II pt. „Kreacje"** reprezentuje 6 autorów: Karolina Koziura (Bukowina – region pomiędzy historią a mitem), Agnieszka Chwieduk (Narodziny regionalizmu? Przykład rumuńskiej społeczności z Săpînța, z regionu Marmarosz), Karel Altman (Regiony subkultury trampingowców w Czeskiej Republice), Bartosz Stańda (Puszcza Pyzdrska. Biała plama na mapie polskich regionów etnograficznych), Aleksandra Paprot (Żuławy i Powiśle jako neoregiony w świetle aktywności lokalnych grup działania), Izabela Chudzyńska (Instytucjonalne kształtowanie tradycyjnej kuchni na terenie Krajny, na podstawie badań przeprowadzonych w gminie Sicienko). W **Części III pt. „Popularyzacje"** zamieszczono teksty 8 autorów: Kornelii Lach (Inicjatywy promujące region w środowiskach lokalnych na pograniczu polsko-czeskim), Václava Michalički (Tworzenie lokalnej tożsamości za pomocą animacji zjawisk kulturowych – na przykładzie terenów górskich czeskiej części Śląska Cieszyńskiego), Tomasza Lisa (Projekt edukacyjny jako element współpracy transgranicznej w polsko-niemieckim regionie przygranicznym), Danuty Konieczki-Śliwińskiej (Edukacja regionalna i popularyzacja wiedzy o regionie na łamach „Przeglądu Wielkopolskiego" – 1987-2012), Jakuba Żmidzińskiego (Wirtualny przewodnik czy festiwal obrazów, smaków i dźwięków? Dwie drogi popularyzacji wiedzy o regionie […]), Katarzyny Waszczyńskiej („Muzeum" w stodole. Zbiory etnograficzne Zdzisława i Laury Bziukiewiczów i ich rola w narracji o Kurpiowszczyźnie), Anety Skibińskiej (Europejskie drogi w Muzeum Etnograficznym w Poznaniu), Marii Pokrzywnickiej (Spotkania z polską kulturą ludową. Oferta edukacyjna Muzeum Etnograficznego w Toruniu dla odbiorcy zagranicznego).

(*ts*)

Cząstka-Klapyta, J.: Kolędowanie na Huculszczyźnie.
Kraków: COTG PTTK 2014. 562 s.

Polská badatelka v oborech etnomuzikologie, etnologie a kulturní antropologie vydala jedinečnou monografii o současné živé tradici koledování v huculských regionech Ukrajiny v oblasti východních Karpat. Základem jsou autorčiny terénní výzkumy z let 2008–2011, z nichž vzešlo téměř 600 zápisů koledních písní a vinšů, a také velmi podrobná zvuková, písemná a obrazová dokumentace koledování včetně instrumentální hudby, tanců, divadelních prvků a dalších komunikačních prostředků obřadu. Kniha je postavena na dvojí perspektivě: emické (pohledem koledních skupin) a badatelské. Metodologie vychází jak ze synchronních, tak také diachronních, historických analýz. Sledují kontexty a historické mezníky koledování, vztahy církve ke koledám a otázky jejich christianizace, současné nositele, funkce koled, jejich strukturu, obsah, významy, reálné, mytické a symbolické polohy obřadu. Pozoruhodné je využití kartografických metod při detailních typologických analýzách koledních písní a struktury obřadu koledování, jejichž komparace ústí ve tři regionální modely současného huculského obřadu koledování. Monografie je vzorová původními prameny 21. století a originální metodickou tvořivostí.

(vf)

Toncrová, M. – Smutná, S. (eds.): Lidové písně z Podhorácka. I. Náměšťsko a Velkobítešsko; II. Třebíčsko, Hrotovicko, Moravskobudějovicko a Jemnicko; III. Tišnovsko a Bystřicko.
Třebíč: Muzeum Vysočiny, Brno: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha – pracoviště Brno 2011. 510 s.; 2013, 510 s.; 2015, 510 s.

Trojdílná edice lidových písní publikuje celkem 934 písní z moravského regionu zvaného Podhorácko. Soustřeďuje pozornost na světské a duchovní písňové prameny nesené ústní tradicí a na jejich kulturní kontexty. Jedná se o první ucelenou tištěnou sbírku z tohoto kraje, která čerpá jednak z rukopisných fondů brněnského pracoviště Etnologického ústavu Akademie věd České republiky, jednak z dalších historických a současných zdrojů, získaných pracovníky regionálního muzea (soukromé materiály, rukopisy, regionální tisk, ústní podání a paměť). Společná koncepce tří dílů edice je uvedena studiemi o lidové písni na Podhorácku, pramenech, literatuře, a pojednání o svátcích, slavnostech a dalších příležitostech spontánního zpěvu. Písně jsou utříděny podle žánrů (milostné, vojenské a rekrutské, žertovné a pijácké, písně kalendářního a životního cyklu, o řemeslech a stavech, taneční, epické, duchovní). Odborná edice navazuje na koncepci vydávání folklorních pramenů z Moravy podle regionálního kriteria, publikuje písňové prameny k etnomuzikologickému a slavistickému bádání a také zdroje pro současný hudební život regionu.

(vf)

Tyllner, L. – Traxler, J. – Thořová, V.: Průvodce po pramenech lidových písní, hudby a tanců v Čechách.
Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i. 2015. 772 s.

Pracovníci pražského oddělení etnomuzikologie Etnologického ústavu Akademie věd České republiky vydali obsáhlý soupis rukopisných a tištěných pramenů lidové hudební kultury z území Čech. Pocházejí převážně z fondů akademického ústavu a částečně ze sbírek dalších institucí (národního muzea, regionálních muzejí a archivů). Knihu uvádí kapitola z dějin sběratelství a péče o památky české tradiční hudby. Soupis je zpracovaný formou katalogu, který obsahuje 1435 položek v alfabetickém řazení. Jednotlivé položky (rukopisný nebo tištěný pramen různého rozsahu) jsou uvedeny pod jménem sběratele, editora či kolektivu autorů; následuje citace názvu pramene, jeho šifra, celkové údaje (u vícedílných pramenů), druh pramene, formát, způsob záznamu textu a notace, obsah pramene, oblast sběru, lokalita, časové období, místo uložení, bibliografie (u vydaných pramenů), rozsah, počet písňových a hudebních jednotek, charakter pramene, další obsah a poznámka. Třídění pramenů podle jiných kriterií zastupují rejstříky jmen, šifer, regionů a lokalit zápisů. Věcné hledisko obsahuje částečně rejstřík názvů pramenných celků. Publikace patří k základním heuristickým a historickým pomůckám bádání. Anglický souhrn a medailony autorů knihu uzavírají.

(vf)

Nosková, J.: Biografická metoda a metoda orální historie. Na příkladu výzkumu každodenního života v socialismu.
Etnologický ústav AVČR, v.v.i. Praha – pracoviště Brno, 2014, 110 s.

Autorka publikácie, PhDr. Jana Nosková, PhD., vedecká pracovníčka Etnologického ústavu AV ČR v Brne, má za sebou viaceré hĺbkové etnologické kvalitatívne výskumy, na základe ktorých publikovala početné štúdie i samostatné publikácie. Príručka je prehľadne členená na dve základné časti – prvá prináša charakteristiku metód kvalitatívneho výskumu a druhá praktické informácie.

V kapitolách Biografická metoda a biografický výzkum a Metoda orální historie J. Nosková charakterizuje metodologický a historický kontext využívania biografického prístupu v jednotlivých sociálnych vedách v zahraničí i v Čechách. Autorka sa podrobne venuje inštitucionálnemu zaštíteniu biografického výskumu v Českej republike. Špeciálnu pozornosť venuje orálnej histórii vo vzťahu k etnológii, uvádzajúc skúmané témy. J. Nosková poukazuje na výhody a nevýhody, resp. kontroverzie použitia kvalitatívnych metód, podrobne sa zaoberá konceptom *každodennosť* a jeho operacionalizáciou v etnológii a historiografii od 70. rokov 20. stor. ako následok zmeny vedeckej paradigmy. Autorka popisuje postupy pri výskume pomocou biografickej metódy a orálnej histórie, venuje sa aj legislatíve a etike v kvalitatívnom výskume. Príručka obsahuje inštruktívne prílohy, ako napr. komentované ukážky transkripcie rozhovorov, ukážku formulára

– súhlasu k spracovaniu a sprístupneniu osobných a citlivých údajov, linky na etické kódexy a smernice apod. so samostatným zoznamom relevantnej literatúry k téme.

(hh)

Pospíšilová, J. (ed.): To sem čula na vlastní oči... Tradiční vyprávění na nedašovském Závrší.

Muzejní společnost ve Valašských Kloboukách – Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha – pracoviště Brno, Valašské Klobouky – Brno. 1. vyd. 2014, 2. doplnené a opravené vyd. 2016, 335 s.

Zbierka ľudovej prózy z južného Valašska pochádza z druhej polovice 20. storočia. Predstavuje tradičnú žánrovú štruktúru rozprávačského repertoáru. Viac ako štyristo zápisov memorátov, démonologických, miestnych a historických povestí, rozprávok, legiend, anekdot a humoristického rozprávania je verne zachytených v zachovanom miestnom nárečí. Pripojená štúdia popisuje výskumné metódy, rozprávačské príležitosti, charakterizuje rozprávačov a jednotlivé žánre. Edičná poznámka objasňuje prácu s textami a súčasťou publikácie sú miestny a vecný register. Po prvom vydaní, ktoré sa dočkalo veľkého čitateľského úspechu, vyšlo druhé – opravené a doplnené vydanie.

(hh)

Contested Heritage And Identities In Post-Socialist Bulgaria. Edited by Ana Luleva, Ivanka Petrova and Slavia Barlieva.

Sofia: Institute of Ethnology and Folklore Studies at BAS, Gutenberg Publishing House 2015. 391 pp.

Сборникът, подготвен под редакцията на Ана Лулева, Иванка Петрова и Славия Бърлиева, е значим труд върху актуалната проблематика на наследството и идентичностите в постсоциалистическа България и предлага разнообразие от подходи и гледни точки в широк интердисциплинарен контекст.

Текстът на *Николай Вуков* изследва как паметниците на Балканите съхраняват (конструират) паметта за Втората Световна война. *Ана Лулева* задава въпроса „Възможна ли е нова култура на паметта", като разглежда възпоминателните чествания на комунистическите трудови лагери . В своята обща статия *Славия Бърлиева и Александър Наумов* очертават транснационални процеси на усвояване и оспорване на наследство въз основа на случая с мощите на св. Кирил и Методий. *Милена Беновска* се обръща към един неизползван досега източник – жалбите на граждани от периода на ранния социализъм – за да анализира явления като социална критика, съпротива и травма. Авторският тандем *Лозанка Пейчева – Анджела Родел* предлага етномузиколожки ракурс към темата, като проследява западните влияния върху българското фолклорно пеене.

Двама автори обръщат поглед към XX век и разглеждат приноса на ет-

нографията в конструирането на общобългарското културно наследство: *Иглика Мишкова* (създаването на постоянна експозиция в Националния етнографски музей през 1906–1949 г.) а *Соня Средкова* (превръщането на Копривщица в образец на възрожденски град и национално културно наследство между 20-те и 70-те години). Проблемът за концептуализирането на местната история се обсъжда от *Галя Лозанова* въз основа на два конкретни случая от района на гр. Раковски.

Актуалната тенденция към използване на локалните наследства като ресурс за местно развитие и туризъм се обсъжда в текстовете на *Николай Ненов, Иванка Петрова, Златина Богданова и Ивайло Марков* – върху примери от Русе, Белоградчик, Асеновград и трансграничните проекти на община Трън. Друга съвременна тенденция, обръщането към здравословен начин на живот и екологично хранене е обект на анализ за *Атанаска Станчева*, която проследява отношенията между градовете и селските райони в този процес. Идеята за транснационалната идентичност и отношението жизнен свят – всекидневие очертават теоретичната рамка, в която *Начо Димитров* полага анализирания от него случай на каракачаните в България. Ролята на културното наследство за формиране на идентичността на българската диаспора е обект на анализ в текста на *Диляна Иванова* върху българските общности в САЩ, както и на *Жени Пимпирева* върху динамиката на етнокултурната идентичност на бесарабските българи.

(vb)

ПОГЛЕД ОТВЪН. *Огюст Дозон.* Неиздавани български народни песни. *Леополд Гайтлер.* Поетически традиции на траките и българите. Съставител и научен редактор, предговор и превод от чешки език Владимир Пенчев.

София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов", Университетско издателство „Св. Климент Охридски" 2015. 295 с.

Книгата *Поглед отвън* е съставена от песенния сборник на френския дипломат, литератор и преводач Огюст Дозон *Неиздавани български народни песни* и изследването на изтъкнатия чешки езиковед индоевропеист Леополд Гайтлер *Поетически традиции на траките и българите*, издадени през втората половина на XIX век. Идеята да бъдат обединени в едно книжно тяло несъмнено е добра, защото и двете публикации имат съществено значение за опознаването на фолклорното богатство на българския народ в чужбина и същевременно за развитието на българската фолклористика по онова време. И двете произведения не са издавани досега на български език, а авторите им са сред постоянно споменаваните, но малко познати радетели за рецепцията на наши фолклорни произведения извън българската етническа територия.

Книгата започва със сравнително обширен встъпителен текст на Владимир Пенчев, който запознава читателя с биографиите на двамата автори, с

насочването им към българската проблематика, с техните заслуги за българската фолклористика, независимо от различията в жизненото и творческото им поприще. Представен е и кратък анализ на двуезичния (на български и френски) песенен сборник на първия автор и е проследен изследователския опит на втория автор, разчел етимологичните корени на български песенни текстове.

Същинската част на книгата включва споменатите трудове, които са представени в превод на български от Петя Банкова (предговора и бележките в текста на Дозон) и Владимир Пенчев (текста на Гайтлер). Те са снабдени с богат коментарен апарат, дело на съставителя, необходим с оглед характера на материята и нейната отдалеченост във времето. Същевременно, и от гледна точка на представеното от Дозон фолклорно богатство, и от гледна точка на разсъжденията и анализите на Гайтлер, тези изследвания допълват и разширяват хоризонтите на познанието ни за развитието на тогавашната фолклористика не само на българска почва, но и в Европа.

В предговора си съставителят основателно отбелязва, че едно от нещата, което сродява двамата чужденци, „е фактът, че те ни поднасят един поглед отвън, образно казано – през прозореца, към българската фолклорна култура". Този техен „поглед отвън" проникновено вижда нещата дълбоко отвътре, долавяйки архетиповата същност на текстовете. В книгата „Поглед отвън" всеки мислещ читател може да открие проблем, който го интересува, което прави изданието полезно и интересно четиво както за специалисти, така и за любители.

Приносът на Владимир Пенчев като съставител, научен редактор и преводач от чешки, на преводача от френски Петя Банкова, както и професионално свършената работа от Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов" и Университетското издателство „Св. Климент Охридски" за реализирането на това стойностно по съдържание и представително на вид издание е безспорен. Затова и „Поглед отвън" е безспорно необходима за нашата днешна наука книга и тя със сигурност ще намери своите читатели.

(*аа*)

Хърватските бугарщици и техните български съответствия.
Статии и материали.
Съставител Стефана Стойкова.
София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов", Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей 2015. 150 с.

Съставеният от проф. Стефана Стойкова сборник е ценен принос в полето на изследванията върху историческите корени на южнославянската епическа традиция. Посветен е на най-старите – според наличните записи – представители на тази традиция, бугарщиците. Авторката събира на едно място материали и научни изследвания върху техния произход и характерни

особености. Това са юнашки песни с дълъг 15- и 16-сричен размер, със специфичен „български" начин на изпълнение, разпространявани през XV–XVI в. и поместени в хърватски ръкописи от XVI до средата на XVIII в. Те са били пренесени от нашите краища в Хърватското приморие и в Далмация – вероятно чрез пътуващи професионални певци и в резултат на тесните връзки на българските земи с Дубровник. Особеният български тип епически песни, които са занесени там, не са запазени в България (преобладаващият размер на юнашките ни песни сега е 10-сричният), в Далмация и Хърватско следите им също се губят, а учените ги откриват през втората половина на XIX век.

Научният интерес на Стойкова към бугарщиците е дългогодишен, настоящият сборник има за цел, от една страна, да се представят на едно място всички неголям брой изследвания и изказвания на български автори по темата. Наред с най-важните изследвания на видни учени като Иван Шишманов, Йордан Иванов, Любомир Милетич, Михаил Арнаудов, Петър Динеков и др. авторката публикува обнародвана по-рано статия и за първи път нова обстойна студия със съществен научен принос. Втора много важна цел на сборника според авторката е да бъдат публикувани изцяло и коментирани записаните на терен през 60-те години на XX век от самата нея необнародвани досега български юнашки песни и някои вече публикувани по-редки варианти.

Върху определени образци Стефана Стойкова извършва дълбок текстологичен анализ в съпоставителен план. Авторката показва нагледно как някои сюжетни типове сред българските епически десетосричници притежават характеристики, заслужаващи вниманието на изследователите. В тях прозира поетическо родство с бугарщиците, те илюстрират фаза в развитието на по-старите юнашки песни с дълъг стих. Те са непреки техни наследници и насочват към възможния първообраз на старинните епически форми. Открояват се особеностите на една прекъсваща се, но оставила своите следи традиция. Към свързания контекст авторката привежда и други паралели, открити в изследвания на музиковеди, и отнасящи се към етническия характер на термините *бугарка, бугарштица и бугарска песан.* Трудът съдържа богат и разнообразен справочен апарат.

(sp)

Бакалова, Е.: Култът към реликвите и чудотворните икони. Традиции и съвременност.

София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов" 2016. 194 с.

Книгата на проф. д.изк. Елка Бакалова, както личи и от нейното заглавие, е съсредоточена върху свещените реликви и мощите като основни фактори при формирането, конструирането и разпространението на култовете към светците. Трудът е резултат от дългогодишните проучвания на автора не само в България, но и в балкански контекст, като включва изследвания на поклоннически

и ритуални практики в Сърбия, Гърция, Косово и Румъния.

Текстът е разделен в две основни части, като първата стартира с терминологичното, семантичното и типологичното разглеждане на мощите и реликвите, както и тяхното място в полето на хуманитарните изследвания. В следващите страници са анализирани основните проблеми, свързани със значението, ролята и почитането на реликвите в няколко основни посоки: като фактор за структуриране на култовото пространство и за оформяне на сакралната топография на култовите центрове, значението им в политическата идеология и практика на православните владетели, връзката им с чудесата, чудотворните образи и светите изображения. Авторът подробно проследява как протичат ритуалите, свързани с поклонението на реликвите и тяхното място в богослужебната година. В края на тази част е отделено посветено място и на чудотворните икони като обекти на култа, някои исторически аспекти и съвременни практики, като се акцентира върху техните социални функции. Подробно са представени някои от най-почитаните в България чудотворни икони на Св. Богородица – от Бачковския, Роженския и Троянския манастир.

Изследователските теми във втората част са насочени основно върху култовите обекти и поклонническите пътувания, развити чрез проучванията на автора върху някои частни случаи. Разгледани са мощите на св. Спиридон Тримитунтски и структурирането на сакралното пространство на о. Корфу, култът към св. Герасим от Кефалония и манастирът „Нов Йеруалим“, чудотворна икона реликварий от Рилския манастир. Интерес представлява и проучването на историята на реликварий с черепа на св. Йоан Предтеча от „Топкапъ сарай“.

Няколко от текстовете в книгата са писани в съавторство с Анна Лазарова. Страниците съдържат и цветни приложения с фотографии на документирани ритуални практики и култови обекти.

(jg)

Гергова, Я.: Култът към светци безсребърници в България. Образи, вярвания и ритуални практики.

София: ИК „Гутенберг” 2015. 337 с., 107 ил.

Книгата на Яна Гергова е посветена на една малко изследвана тема в българската фолклористика и етнология – на канонизираните заради лечителските си способности и оказвалите приживе безвъзмездна помощ светци, известни с названието безсребърници, като от кръга на светците безсребърници са избрани само св. Пантелеймон и двойката светци Козма и Дамян. Изборът и конкретизирането на темата е направено много удачно, имайки предвид доста разпространения култ точно към тези светци в България и слабото му цялостно проучване до момента. Я. Гергова си е поставила две амбициозни задачи – от една страна, да проследи в исторически и пространствен план възникването,

териториалното разпределение, разпространението и развитието на култа към светците Пантелеймон, Козма и Дамян в България, а от друга – като се опира на различни аспекти от изграждането на култа (агиографска традиция, иконографско развитие, формиране на народните представи), да покаже корелацията между текст, изображение, вярвания и ритуални практики. В този цялостен подход към темата е и същественият принос на авторката. Анализът се опира на документирани от самата авторка локални практики и изображения на светците в много култови средища в цяла България, също и от форуми и блогове в Интернет, като същевременно се прави и сравнение с подобен емпиричен материал, събран от авторката в други държави – Македония и Италия, за да се очертаят характерните особености и съвременното състояние на култа към светците безсребърници.

В първата глава *Формиране и развитие на култа към безсребърниците* се търси приемственост на култа към християнските светци от антични култове, най-вече от култа към бога лечител Асклепий и култа към братята Кастор и Полукс, известни като Диоскурите. Авторката разглежда характерните ритуални практики, свързани с преспиване в храмовете с цел излекуване с помощта на съновиденията, прави анализ на сходствата между езическите и християнските богове лечители, като набляга на близначността и представянето на братята близнаци във фолклора като противоположни образи на воини или конкуренти и имащи „ключова роля за митологизацията на произхода" при свързването им със „създаването на етническа група, основаването на град, началото на цивилизацията или създаването на света" (с. 21).

На изясняването на корелацията между текст и визуален образ при изграждането на „типологичния портрет на светеца" е посветена главата *Формиране и изображенията на светците безсребърници*. Подробният сравнителен анализ на атрибутите и облеклото с орнаментите на св. Козма и Дамян през различните исторически периоди в редица случаи се прави за първи път в българската научна литература. Дават се сравнения с византийски паметници и се прави извода за често срещаната иконографска схема в еднокорабни църкви на съчетаване на изображенията на светците лечители с изображения на светците воини, най-често Теодор Тирон и Теодор Стратилат, което авторката свързва с общи елементи в житията им и в народните представи.

В трета глава *Култови обекти, посветени на светци безсребърници в България* авторката проследява особеностите на ритуалните практики и народните вярвания, свързани с тези обекти и въз основа на тях изгражда представата за отделни прояви на култа към светците лечители и тяхното значение на локално и регионално равнище. Описанието на новосъздадените през втората половина на XX в. култови обекти на светците безсребърници, се прави за първи път в българската наука и представлява особен интерес с посочването на редица сведения за причините за избора на патрон, за разпространението на култа към светеца преди разкриването на манастира, църквата или параклиса, за реактуализация на

култа на базата на историческо минало, за създаване на култов обект въз основа на местно предание, съществуващо като текст в локалната памет и др.

Най-приносна и съдържаща най-много неизвестни сведения е четвъртата глава за *народни вярвания и ритуални практики за светците безсребърници*, които са възникнали въз основа на текстовете и изображенията, разгледани в предишните глави на книгата. Обърнато е внимание на сливането на култовете към трите различни двойки лечители св. Козма и Дамян, чествани от Православната църква на различни дати в един общ култ в представите на българите, като е отчетена съвременната тенденция за разделяне на светците на римска и азиатска двойка в някои култови обекти в последно време благодарение на библиографски и Интернет източници. Въз основа на богатия и разнообразен емпиричен материал, събран отново в огромната си част от авторката, е изведена стройна типология на прилаганите ритуални практики, обусловени от лечителския аспект на светците: извършването им край водоизточници, аязма; правенето на курбан за здраве; осветяване на вода и масло, които се използват за лечение през цялата година; обливане на болните с лековита вода от аязма или извори; оставяне на дреха или завързване на конец за здраве; преспиване в нощта срещу празника край параклиса или църквата, посветена на светците; изнасяне на патронната икона за поклонение с литийно шествие и др. Разгледани са и народните названия на светците безсребърници и техните празници и свързаните с тях народни представи. Извън общата типология и структура на народните представи и ритуални практики за светците безсребърници Я. Гергова е извела в тази глава два особено специфични случая – почитането на св. Козма и Дамян в Кукленския манастир „Св. Врач" и на св. Пантелеймон в с. Бродилово, Странджа.

Със своята интердисциплинарност и многоаспектен цялостен поглед към разглежданата проблематика, което не е правено до момента, с емпиричния материал, събран от авторката из цяла България и със сравнителния анализ с подобни обекти в Македония и Италия, както и с направените теоретични обобщения, книгата е много полезна за различен вид специалисти. Не на последно място роля за привличане на най-разнообразен кръг читатели изиграва и Приложението, съдържащо над 200 цветни илюстрации на църковни стенописи, икони, мозайки, ритуални практики в култови обекти и др.

(km)

Празникът на Кирил и Методий. Пространства на духа. Сборник статии в два тома. Съставители: Екатерина Анастасова, Галина Лозанова, Станой Станоев.

София: Парадигма 2015.1 том – 324 с. 2 том – 403 с.

Двутомният сборник е резултат от научноизследователския проект „Празникът на св. св. Кирил и Методий – от националното към европейското

духовно пространство. История, тенденции, перспективи“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката. Проектът е с базова организация Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей (ИЕФЕМ) – БАН. Интердисциплинарното издание включва както статии на участниците в проекта, така и на български и чуждестранни учени, участвали в научната конференция *Празникът на св. св. Кирил и Методий – от националното към европейското духовно пространство*, проведена през май 2012 г. в ИЕФЕМ. Сборникът анализира празника на Кирил и Методий в национален, транснационален, европейски контекст. Първи том представя Кирило-Методиевата празничност в нейните европейски и транснационални (свързани с българските общности зад граница) измерения. Втори том отразява чествания на Светите братя в България.

В сборника са включени следните статии:

1 том:

Десислава Найденова (София): *Хиляда годишнината от смъртта на св. Методий и европейската политика на Великите сили*

Гатя Симеонова (София): *Идеята за славянството в светския култ към равноапостолите Кирил и Методий през Българското възраждане*

Славия Бърлиева (София): *Хомилетиката като свидетелство за Западната кирилометодиевска традиция*

Ирина Коларска, Лина Гергова (София): *От Велехрад до Нитра: празникът на св. Кирил и Методий в историята на национално-религиозните идеи в Чехия и Словакия*

Галина Лозанова, Мариянка Борисова (София): *Кирило-Методиевата идея в Хърватия: културно наследство, празник и политика*

Мариянка Борисова, Галина Лозанова (София): *Празник и локална идентичност: честването на св. Кирил и Методий в с. Сунгер, Хърватия*

Екатерина Анастасова (София): *Кирил и Методий в Украйна – национални и транснационални аспекти*

Олександр Ганчев (Одеса), Володимир Мільчев (Запоріжжя): *Діяльність болгарських національно-культурних товариств, як фактор інсталяції свята „День слов'янської писемності і культури“ в Україні (на прикладі Одеської та Запорізької областей)*

Александр Пригарин (Одесса): *Память о Св. св. Кирилле и Мефодии в городском пространстве Одессы: векторы трансформаций XIX – начала XXI вв.*

Светослава Тончева (София): *Празникът на св. Кирил и Методий в Москва, Русия*

Владимир Пенчев (София): *Празник ли е празникът, или за отбелязването на 24 май в Македония*

Станой Станоев (София): *Почитането на св. Методий в гр. Елванген, Германия*

Ваня Матеева (София): *Празникът на св. Кирил и Методий в общностната памет на цариградските българи*

Ваня Йорданова (Смолян): *Празникът на славянската писменост и на българската просвета и култура сред българите в гр. Солун, Гърция*

Ирина Коларска (София): *Честването на празника „Св. Кирил и Методий“ в училище ЕСПА, в българското СОУ „Д-р Петър Берон“ в Прага и алтернативното запознаване на чешките ученици с делото на светите братя*

Магдалена Славкова (София): *Честването на 24-ти май в Испания и Гърция – представяне на основните тенденции сред българските мигрантски общности*

Мила Маева (София): *Празникът на св. Кирил и Методий и идентичността на българските емигранти във Великобритания и Франция*

2 том:

Лина Гергова (София): *Денят на българската просвета и култура и славянската писменост и Денят на Народните будители – два празника на духовността*

Димо Чешмеджиев (София, Пловдив): *За датата 11 май като поменална за Кирил и Методий*

Димо Чешмеджиев (София, Пловдив): *Бележки за датата 11 май*

Цветелина Димитрова (София): *„Борбите“ за първенство, свързани с честването на празника на св. Кирил и Методий: национална символика и локална идентичност*

Мария Серафимова (Благоевград): *Празникът: емблема или символ*

Григор Хар. Григоров (София): *Одическият образ на светите братя Кирил и Методий (наблюдения върху две стихосбирки на Виктор Л. Йорданов)*

Катя Михайлова (София): *Празникът на св. Кирил и Методий в Пловдив – от писмена към семейна история*

Таня Марева (Смолян): *Кирилометодиевски празници в Смолянско. Времеви и локални проекции. Форма и съдържание*

Ваня Йорданова (Смолян): *Празникът на Светите братя в СОУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Смолян*

Мариянка Борисова (София): *Честването на Светите братя в Чепеларе*

Екатерина Анастасова (София): *Кирил и Методий в Созопол – между националното изграждане и етническите граници*

Галина Лозанова (София): *Празникът „Св. Кирил и Методий“ при католиците в гр. Раковски – минало и настояще*

Владимир Пенчев (София): *„Празникът е на всички“ (Празнуването на 24 май от „небългарските“ общности в Стара Загора*

Станой Станоев (София): *Абитуриентските балове: поглед към 50-те години на XX век и извън тях*

Таня Марева (Смолян): *Култът към св. равноапостоли Кирил и Методий в българската фалеристика, нумизматика, вексилология и филателия*

(Към проблематиката за модерните веществени знаци на култа към св. равноапостоли Кирил и Методий)

Григор Хар. Григоров (София): *Политическа символика, изразена чрез име и образ (Светците Кирил и Методий и св. Александър Невски)*

Ружа Нейкова (София): *Оброкът „Св. Кирил и Методий" в с. Реброво, Средна Западна България*

Цветелина Димитрова (София): *Идеологически импликации на светостта: култът и честването на св. Кирил и Методий в процесите на конструиране на идентичност*

Мария Серафимова (Благоевград): *Измерения на традицията*

Ивета Якова (Благоевград): *Достатъчно тържествено ли се празнува 24 май?*

Светослава Тончева (София): *Спиритуални системи – между наука и езотерика*

(mb)

Тончева, В.: Българите от Голо Бърдо, Албания. Песни и песенна традиция, част 3.

София: ИИК „Род" 2016. 328 с.

Книгата „Песни и песенна традиция" е трета част от поредицата *Българите от Голо Бърдо, Албания* и се явява по-тясно специализирано продължение на предходните две части. Изследването е фокусирано върху песента, нейната роля и значение за общността, както и върху музикалните й белези. Книгата съдържа и дял „Приложения", съдържащ над 130 нотирани песенни образци, които се записват и публикуват за първи път не само в България, но и на Балканите.

Основен фокус в първата част на книгата е все още функциониращото строго социално регламентирано полово разделение на дейностите, а също и „владеенето" на пространствата – мъжкото и женското. Субпозицията и едновременно водещата и регулативна роля на жените в обредността от една страна, социалната роля и мобилност на мъжете (потомствени гурбетчии) от друга, са фактори за формирането на певческия репертоар.

По отношение на диалектните характеристики на анализирания песенен репертоар, в книгата са изложени и сравнени множество текстови и музикални варианти на песни, изпълнявани в Голо Бърдо, и познати на територията на България и Република Македония. Поради историко-географската си позиция и поради диалектните особености на региона, Голо Бърдо е „загърбило" Запада (Албания) и е „обърнато" на Изток (Република Македония и България). Затова и не се наблюдава влияние на албанската традиционна култура и албанските музикални традиции върху фолклора на тази общност.

В книгата за първи път е разгледана оплакватателната традиция, тъй като

тя заема важно място в погребалната и поменна обредност в Голо Бърдо. Оплакванията и днес са действаща и жизнена практика. Представени са композиционно-структурните, стилистичните и диалектните им сходства с българските и македонските оплаквания както в текстово, така и в музикално отношение, и липсата на допирни точки с албанската оплакватална традиция.

Книгата представя песенната култура на една малко позната у нас, а и на Балканите, общност. Обнародването на подобни изследвания е важно за етнокултурната и националната ни идентичност, но е и начин за съхраняване на една традиционна култура, която в епохата на глобализацията постепенно ще се изгуби.

(*nr*)

Отченашек, Я. –Баева, В. и др.: Речник на термините от словесния фолклор. България/ Otčenášek, J. – Baeva,V. a kol.: Slovník termínů slovesného folkloru. Bulharsko.

Praha–Sofie: Etnologický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН 2013. 363 s.

Slovník termínů slovesného folkloru. Bulharsko/ Речник на термините от словесния фолклор. България е двуезично българо-чешко издание, подготвено в резултат от четиригодишен съвместен проект между Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей при Българска академия на науките и Етноложкия институт към Академия на науките на Чешката република. То е ориентирано към широка читателска публика, пред която в концентриран вид са представени основни понятия и персонажи в българския фолклор. Речникът поставя началото на амбициозно начинание за изработването на подобен тип издания с учени и от други славянски страни.

В предговора към речника Владимир Пенчев проследява пътя на българската фолклористика от нейното начало през Българското възраждане до днес, очертава основни етапи и характеристики на методологическото ѝ развитие.

В основната си част речникът съдържа 85 статии, обединени в разделите *Термини от българския словесен фолклор* и *Персонажи в българския фолклор* и подредени в тях по азбучен ред. Първият раздел на речника запознава читателя с различните жанрове, в които се реализира фолклорното слово. Статиите от втория раздел правят преглед на най-често срещаните персонажи във фолклора на българите. След всяка статия е дадена кратка библиография с основни заглавия по темата.

След двата раздела е публикувана кратката статия на Ярослав Отченашек *Речникът на българския словесен фолклор в контекста на времето*. В нея е представен опитът на учените от славянските страни в съставянето на специализирани енциклопедични издания в областта на фолклористиката,

етнологията и антропологията от началото на XX в. досега. Авторът поставя акцент върху двуезичния характер на изданието, който дава възможност за преводимост и разбираемост между учените от различни славянски страни по отношение на използваната терминология.

Важна част от речника е неговият справочен апарат: таблици с българските и чешките паралели на термините и персонажите; библиография на основна литература върху българския фолклор; избрана библиография на чешки преводни издания на българския фолклор; географски, предметен и именен показалци. Не може да бъде подминато и великолепното полиграфично оформление. Речникът представлява луксозно издание, с илюстрации, подбрани сред най-добрите образци на българското изобразително изкуство с фолклорна тематика.

В създаването на речника участва впечатляващ по брой и компетентност екип от специалисти: Албена Георгиева, Вихра Баева, Валентина Ганева-Райчева, Григор Хар. Григоров, Доротея Добрева, Мариянка Борисова, Магдалена Елчинова, Миглена Иванова, Николай Вуков, Светла Петкова, Цветелина Димитрова, Владимир Пенчев. В екипа присъстват няколко поколения учени и това прави изданието представително по отношение на българската фолклористика като научна традиция и днешно състояние.

(ss)

Бочков, П.: Веда Словена – 140 години по-късно.
София: Нов български университет 2015. 314 с.

Монографията на Пламен Бочков е нов поглед върху едно от най-спорните произведения в българската културна история. Авторът убедително аргументира друг възможен прочит на текстовете в двата тома, свързан с тезата, че „Веда Словена" е оригинално творчество на „една общност със сложна историческа съдба". Според изследователя текстовете съставят митологичната история на българите мюсюлмани, която предлага обяснение за произхода и различието на общността, аргументира идеята за нейната уникалност.

Важно е да се подчертаят някои от аргументите за иновативността на монографичното изследване и убедителността на авторовите рефлексии. Ученият представя аналитично многогодишната дискусия върху „Веда Словена", като я полага в широк научен, социален и културологичен контекст. Изследването се основава на комплексен подход и се изгражда върху контекстуален и сравнителен анализ, за да се очертаят същностни въпроси, засягащи принципа на конструиране на текста и „неговата рецепция в човешката среда, която го е създала" (с. 34). За първи път е направен опит да се конструира културната среда, в която се разгръща фолклорният текст. За целта се привличат материали от архива на Стефан Веркович, записи на фолклор от други сборници на Веркович и на негови

съвременници от различни краища на България, както и лично документирани от Пламен Бочков теренни материали, записвани в продължение на десетилетия. Авторовият прочит се осъществява със съвременна и адекватно избрана методология. Тя включва теорията на Майкъл Хърцфелд за културната интимност и преживяването на общностната идентичност чрез културни прецеденти, идеите на Клифърд Гиърц за локалното познание и антропологичното разбиране, достиженията на контекстуалистката школа във фолклористиката.

Извършен е дълбинен прочит на фолклорните текстове, който разкрива умението на изследователя да разкодира епичната символна вселена. Тук ученият ни води чрез блестящи анализи на мотивите за преселението, змееборството, населването на новата земя, раждането и женитбата на героя, кралските сватби, към заключението, че те са единен космогоничен и етногенетичен мит, разказ за „появата на племето по тези земи и неговата „културна" роля в установяването на земеделието, изкуствата, писмеността и ритуалите". Аргументирано е разгърната тезата, че мотивът за раждането на Уфрен юнак е вторичен по отношение на основната тема за преселението и заселването на новата земя, че певецът е демиург и праотец на общността, както и останалите герои от цикъла. Специално внимание е отделено на мотива за сватбата „като политически инструмент за сродяване на царства и привличане на нови територии" и като „поле" за поява на мотива за чудесното раждане на героя. Като се опира на последните изследвания върху „Веда Словена", авторът аргументирано показва семантичната и функционалната връзка между песните от първия и втория том на сборника, като изразява позицията, че изказаните от други изследователи тези за единството на песните от двата тома „не си противоречат, а се допълват".

Като резултат от анализа Пламен Бочков извежда два плана на разказването във „Веда Словена". Първият е митологичната история на общността, а вторият е имитация на епично разказване в категориите и образността на юнашкия епос.

За въздействието на монографията без съмнение важно значение имат, освен креативността и провокативното мислене, и разказваческите умения на нейния автор.

(vgr)

Хуморът: прочити, практики, техники. Съставителство и научна редакция: Дафина Генова, Станой Станоев.

София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов" 2013. 334 с.

Институтът за етнология и фолклористика с Етнографски музей към БАН и Академично издателство „Проф. Марин Дринов" предлагат на читателската аудитория нов и интересен сборник, подготвен под съставителството и научната редакция на проф. д-р Дафина Генова и доц. д-р Станой Станоев.

Изданието е стъпка напред в хуманитарните изследвания върху многопластовия и вечно актуален проблем за хумора и смеха като феномени на културата. Многоликата и сякаш неуловима същност на смешното поставя редица предизвикателства, но е и част от очарованието на тази проблематика, която продължава да привлича изследователите. Свидетелство за това са и включените в сборника текстове.

Статиите са обединени в два раздела, посветени на два съществени аспекта в анализа необятната „хумористична" тема. Първата част със заглавие *При смеха на хората* може да се нарече антроположка, доколкото обсъжда разнообразните прояви и функции на хумора в човешките общности и проследява неговите политически, етнически, социални и културни проекции. Вторият раздел под надслов *В кухнята на смеха* разглежда хумора като езиков феномен и изследва сложните механизми, които пораждат у реципиента усещането за смешно в деликатните приплъзвания между форма и съдържание, правило и нарушение, очакване и изненада, сериозност и игра. Томът обединява единадесет статии на утвърдени и по-млади автори, които по един или друг начин вече са заявили своите пристрастия към „смешната" тема. Това са учени с разнообразна подготовка и изследователски опит: фолклористи и етнолози (Станой Станоев, Доротея Добрева, Григор Хар. Григоров), историци (Валентин Спиридонов), специалисти по методика на обучението (Радослав Радев), литературоведи (Богдан Дичев), културолози (Венко Кънев) и лингвисти, работещи в областта на семиотиката, прагматиката и дискурсивния анализ (Дафина Генова, Милена Попова, Яна Сивилова и Ралица Демиркова). Това авторско присъствие задава и спецификата на сборника – той е разнообразен, богат, интердисциплинарен и предлага множественост на гледните точки и подходите към темата. Оттук нататък всяка библиография по темата за хумора, смеха и комичното ще бъде непълна, ако не включва заглавието *Хуморът: прочити, практики, техники*.

(vb)

Матанова, Т.: С две родини, два езика, две култури... (Поколението от смесен брак – идентичност и етнокултурни характеристики).
София: Парадигма 2016. 269 с.

Книгата на Таня Матанова е определено актуална, полезна и новаторска, защото концентрира в текста си няколко проблематики едновременно – изследване на две сравнително по-слабо проучени етнокултурни общности у нас (руската и украинската), изследване на децата от т.нар. смесени (т.е. междуетнични) бракове, което също не е сред популярните теми в българската хуманитаристика, изследване на проявите на тяхната идентичност и на етнокултурните им характеристики, каквото на практика не е правено досега, и накрая – изследване на съвременните форми на вътрешнообщностно и междуличнос-

тно общуване, което е пионерско по своята същност. Авторката изключително успешно е намерила средоточието в анализа си на тези изследователски полета, поднасяйки ни един системен, логичен и завършен труд. В първата глава тя разкрива своите *Емпирични подходи и теоретични перспективи*, които могат да бъдат давани като пример за изчистеност в поставянето на обекта, предмета, целите и задачите, в представянето на изследователската методология и технология, на библиографските податки и структурирането на самия труд. Разкрила изцяло и в дълбочина изходните си позиции, авторката продължава по същия постъпателен начин да навлиза в същността на изследваната проблематика, представяйки във втората глава, озаглавена *Формиране и битуване на руска и украинска етнични общности в България*, вълните на руска и украинска миграция към българските земи в диахронен план, процесите на формиране на мигрантски общности и на техните общностни институции у нас. Съвсем логично, върху изградената дотук изследователска база, Т. Матанова разгръща в третата глава на труда *Етнокултурни характеристики и идентичност на децата от смесен брак – българо-руснаци и българо-украинци* по-нататъшния си анализ, като съсредоточава вниманието си върху широк спектър от параметри, разкриващи етнокултурната специфика на междуетничното поколение.

Книгата на Таня Матанова представлява крачка напред в развитието на научното познание и ще бъде не само полезна за другите изследователи, не само ще представлява интерес и ще изиграе определена роля в процесите на саморефлексия у представителите на анализираните общности, но ще намери своите читатели сред една много по-широка аудитория.

(*vp)*

Burlasová, S.: Naratívne piesne o zbojníkoch: Príspevok k porovnávaciemu štúdiu.

Editorka: Eva Krekovičová. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Etnologické štúdie 22, 2015, 118 s.

Zbojnícka tematika má v slovenskej folkloristike dlhú a plodnú tradíciu. Dlhodobo a prínosne sa jej z pohľadu ľudovej prózy venovali predovšetkým A. Melicherčík a V. Gašparíková, nové pohľady priniesli E. Krekovičová či H. Hlôšková. Súčasťou zbojníckej tradície je aj veľký korpus piesní, ktorých textovej zložke sa venovali ešte v 60. rokoch 20. storočia, napr. K. Plicka a J. Horák. Zásadný prínos pre výskum v tejto oblasti predstavujú práce významnej slovenskej folkloristky a etnomuzikologičky S. Burlasovej. Za špecifické pre Slovensko sú považované naratívne piesne so zbojníckou tematikou typu balada. Publikácia prináša analýzu a katalóg jednotlivých typov piesní v širšom stredoeurópskom kontexte. Autorka vymedzuje tri vrstvy piesní: 1. medzinárodne rozšírené typy; 2. piesne o zbojníckych hrdinoch (Jánošík a Vdovčík) a 3. o prevažne lokálnych zbojníkoch, tzv. novelistické piesne. Aj v tejto práci, ako to

ostatne uplatnila S. Burlasová aj pri iných žánroch (napr. piesne s družstevnou tematikou, balady), autorka venuje rovnomernú pozornosť obom zložkám piesne – textovej i hudobnej. Práca je inšpiratívnym východiskom komparatívneho štúdia konkrétneho typu piesní v širšom európskom kontexte, kde bol živý fenomén zbojníctva.

(hh)

Krekovičová, E. - Potančok, V. (eds.): Personálna bibliografia PhDr. Sone Burlasovej, DrSc.

Bratislava: Eterna Press, s. r. o., 2013. 56 s.

Publikácia sprístupňuje kompletnú osobnú bibiliografiu slovenskej etnomuzikologičky stredoeurópskeho významu Sone Burlasovej (* 1927). S. Burlasová bola žiačka profesora Jozefa Kresánka (1913 - 1986), zakladateľa modernej slovenskej etnomuzikológie. V rokoch 1954 - 1989 pôsobila v Národopisnom ústave SAV (od roku 1994 Ústav etnológie SAV) v Bratislave. S. Burlasová sa vo vedeckej práci venovala problematike ľudovej/tradičnej piesne, predovšetkým jej jednotlivým druhom a žánrom, ale tiež životu piesne v lokálnom či regionálnom kontexte. Ako ukazuje publikovaná bibliografia, ktorá obsahuje 269 bibliografických jednotiek autorky, k najvýznamnejším z nich patria monografické práce o slovenských ľudových baladách, vojenských a regrútskych piesňach, pohrebných plačoch, tzv. novej piesňovej tvorbe (piesne s tematikou Jednotných roľníckych družstiev a Slovenského národného povstania). S. Burlasová sa venovala tiež problematike regionálnych piesňových štýlov (monografie Horehronie, Hont), ako aj teoretickým otázkam štúdia folklóru (napr. problematika nositeľa, vymedzenie piesňových žánrov ai.). Úvod publikácie tvorí štúdia, hodnotiaca vedecké dielo S. Burlasovej v slovenskom i medzinárodnom kontexte folkloristiky.

(hh)

Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela. Prameň výskumu rozprávačskej tradície na Slovensku.

Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied – Slovenský komitét slavistov 2014. 464 s.

Materiálová práca prináša úplný korpus autentických (t. j. bez redakčnej úpravy) naratívov zaznamenaných Samom Cambelom, vrátane doteraz neuverejnených, resp. neznámych zápisov; dovedna 247. Rozčlenené sú podľa zbierok do dvoch skupín, ako vznikali chronologicky (Zápisy nárečových textov z východného Slovenska, Zápisy nárečových textov zo stredného Slovenska), a v nich, rešpektujúc pôvodné geografické kritérium v súlade s Cambelovým členením v publikovanej nárečovej prílohe k dielu *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov* (1906), kde autor uverejnil naratívy z východného Slovenska, podľa historického delenia na stolice. Toto kritérium editorka analogicky uplatnila pri textoch zo stredného Sloven-

ska. Keďže v prípade východoslovenskej zbierky sa nedochoval Cambelov rukopis, vychádzala editorka z pôvodných Cambelom publikovaných textov. (Výnimkou je šesť zápisov, ktorých rukopisy sa jej podarilo nájsť v archíve; bližšie Žeňuchová 2009). Princípy edičnej praxe, ktoré editorka identifikovala na základe porovnania ojedinelých rukopisných záznamov niekoľkých východoslovenských naratívov s ich tlačenými podobami, aplikovala pri príprave stredoslovenskej zbierky. Ku každému textu je pripojená pasportizačná poznámka v rozsahu lokalita záznamu, meno rozprávača, dátum a miesto zápisu, pričom názvy obcí sú uvedené podľa súčasného úzu; poznámky pod čiarou tvorí bibliografický odkaz na pôvodné Cambelove vydania (v prípade východoslovenských rozprávok), katalogizáciu Jiřího Polívku v *Súpise slovenských rozprávok I – V* a porovnávacie komentáre Viery Gašparíkovej k edícii z tzv. wollmanovského zberu (*Slovenské ľudové rozprávky 1 – 3*).

Sekundárnu časť publikácie tvoria registre (navštívených lokalít, respondentov), edičná poznámka, pramene, resumé v anglickom a ruskom jazyku a úvodná štúdia editorky. S ohľadom na ciele a charakter publikácie je koncipovaný úvodný text, orientovaný na charakter Cambelovej zberateľsko-edičnej činnosti. Editorka bližšie charakterizuje Cambelovu metodológiu terénneho výskumu s ohľadom na vybrané aspekty záznamu folklórneho naratívu v sledovanom období, podrobne referuje o jeho zásadách transkripcie nárečového textu a reflektuje tiež podobu, v akej Cambelove texty publikoval Jiří Polívka.

(jp)

Pácalová, J.: Codexy tisovské. K prameňom slovenských rozprávok. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Ústav slovenskej literatúry SAV 2015, 223 s.

Jana Pácalová edične pripravila na vydanie Codexy tisovské, ktoré patria k základným materiálovým korpusom rozprávkových edícií v 19. storočí. Práve tento prameň, do ktorého rozprávkové texty zaznamenali v prvej polovici 40. rokov 19. storočia A. H. Škultéty, Š. M. Daxner a J. D. Čipka, sa stal východiskom pri príprave dobových knižných vydaní slovenských rozprávok.

Sprístupnenie rukopisného prameňa považujeme za významný edičný počin, pretože autorka ponúka transkribovanú podobu prameňa a vo všetkých rovinách sa usiluje o čo najvernejšiu reprodukciu originálu bez redakčných zásahov. Dôležitá je v tejto súvislosti tá skutočnosť, že edícia prináša autentickú repliku prameňa, ktorý folkloristom ponúka pohľad na podobu rozprávky ešte pred jej kanonizáciou v tlačených zbierkach obdobia romantizmu a jazykovedcom zas odkrýva rozsiahly lingvistický materiál z predspisovného obdobia. Osobitne treba oceniť nielen fundovaný editorský a textologický prístup autorky k prameňu, ale aj sekundárne informácie o ňom a poznámky ku každému rozprávkovému textu.

(*kž*)

Pácalová, J.: Rozprávky Janka Rimavského.
Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Ústav slovenskej literatúry SAV 2015, 223 s.

Druhým významným editorským počinom Jany Pácalovej je publikácia, kde sú po prvýkrát sprístupnené dve rozprávkové zbierky Janka Rimavského: rukopisná zbierka Codex diversorum auctorum A (1843) a tlačou vydaná zbierka Slovenské povesti (1845). Podobne ako aj prvé edičné sprístupnenie prameňa rozprávok Codexy tisovské vychádza publikácia vo vydavateľskej sérii K prameňom slovenských rozprávok. Texty autorka doplnila o obsiahlu monografické štúdiu o Jankovi Rimavskom, čím zaplnila biele miesto v kompaktom medailóne o tejto významnej osobnosti slovenskej národnej kultúry a predstavila Janka Rimavského ako rozprávkara a vydavateľa rozprávok. Každý rozprávkový text je opatrený poznámkou, ktorá bližšie informuje o zápise a o jeho vzťahu k variantným zápisom a vydaniam.

(*kž*)

Žeňuch, P. - Uzeňovová, E. – Žeňuchová, K. (eds.): Jazyk a kultúra na Slovensku v slovanských a neslovanských súvislostiach.
Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV/ Slovenský komitét slavistov / Zemplínske múzeum v Michalovciach 2013. 250 s.

Zborník Jazyk a kultúra na Slovensku v slovanských a neslovanských súvislostiach je venovaný 1150. výročiu príchodu svätých solúnskych bratov na slovenské územie. Obsahuje monotematický súbor dvadsiatich dvoch štúdií, ktoré odzneli aj na medzinárodnej interdisciplinárnej vedeckej konferencii uskutočnenej v dňoch 23. – 26. októbra 2012 v historickej budove Zemplínskeho múzea v Michalovciach. Publikácia ponúka pohľad na široký rámec jazykových, literárnych, etnických, konfesionálnych a kultúrnych vzťahov Slovenska s inými slovanskými i neslovanskými etnikami a kultúrami v európskom prostredí. Autormi štúdií týkajúcich sa predovšetkým prezentácie výskumov a diskusie o vzťahoch medzi jazykmi, etnikami a kultúrami v karpatskom priestore sú poprední vedeckí pracovníci zo Slovenskej republiky, ako aj slavisti z Českej republiky, Maďarska, Bulharska, Ruskej federácie, Ukrajiny a Bieloruska.

Zborník zahŕňa tieto príspevky:

Peter Žeňuch: Slovensko-slovanské dimenzie duchovnej kultúry Slovenska

Júlia Dudášová-Krišššáková: Celokarpatský dialektologický atlas v kontexte karpatskej lingvistiky

Анна Плотникова: Карпато-балканские исследования в Российской академии наук

Elena S. Uzeňova: Slovenská ľudová tradícia v kontexte terénnych etnolingvistických výskumov Karpát a Balkánu

Jaromír Krško: Odraz multietnicity karpatského regiónu v slovenskej hydronymii
Michal Vašíček: Lexikální databáze jihokarpatských dialektů Ivana Paňkevyče
Марина М. Валенцова: Специфика словацкой демонологии в контексте общности карпатских мифологических представлений
Лілія Підгорна: Слов'янська народна демонологія: паралелі, інтерпретації
Іна Швед: Фальклорная сімволіка белага колеру: славацка-беларускія паралелі
Lucia Luptáková: Jazykovo-kultúrne vzťahy v (slovanskej) anojkonymii. Farba v terénnych názvoch Karpát a Tatier
Жанна О. Янковська: Трансформація символіки фольклорних та етнобуттєвих смислів у літературу як форма стилістичної естетизації тексту (на прикладі української романтичної прози першої половини XIX століття)
Katarína Žeňuchová: Ľudová medicína medzi lekárskou vedou, náboženstvom a mágiou. Na príklade dvoch cyrilských rukopisných pamiatok z 18. storočia z Michaloviec
Svetlana Šašerina: Dva uglianske rukopisy evanjeliových ponaučení, výkladov a exempiel
Svorad Zavarský: Otia Bachmegyeiana od Štefana Pavla Báčmedeiho (Trnava 1733) – významné literárne spracovanie náboženskej konverzie
Светлина Николова: 863 год: создание славянской письменности и болгарская письменная культура
Бойка Мирчева: За късните преписи на службата за Константин-Кирил Философ
Peter Zubko: Kult sv. Cyrila a Metoda v hagiografickej zbierkeActa sanctorum
Andrej Škoviera: Sedmopočetníci ako svätci – ich hodnoty a aktuálnosť
Bernadett Puskás: Термин «карпатский регион» – вопрос самоопределения в сфере сакральной культуры
Šimon Marinčák: Vplyv folklórnej a duchovnej piesne na interpretáciu liturgických spevov východnej cirkvi na Slovensku
Ladislav Kačic: Pôsobenie jezuitov, františkánov a piaristov v hudbe na východnom Slovensku v 17. a 18. storočí
Vladislav Grešlík: Chrámy a ikony sv. Bazila Veľkého na východnom Slovensku

(mh)

Žeňuchová, K. (ed.): Ľudová próza na Slovensku v kontexte dejín slavistiky. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a Slovenský komitét slavistov 2015. 344 s.

Kolektívna monografia je výstupom z rovnomennej konferencie, ktorá sa uskutočnila 8. – 9. októbra 2014 v rámci riešenia výskumných úloh Centra excelentnosti SAV. Interdisciplinárne príspevky slavistov z Poľska, Čiech, Ukrajiny a Ruska obohatili tému o širší európsky kontext. Súbor štúdií editorka

rozdelila do dvoch tematických celkov. V prvej časti sa autori článkov venujú vybraným romantickým zberateľským osobnostiam 19. storočia, ktoré sa pričinili o zozbieranie a šírenie slovenskej rozprávky. Druhý celok tvoria témy interdisciplinárneho charakteru, ktoré sa dotýkajú rituálov, obradov i myslenia náboženskej sféry.

Publikácia obsahuje tieto príspevky:

Jana Pacálová: Archeológia pamäti. Pavol Dobšinský a výskum dejín slovenskej rozprávky na príklade Codexov Tisovských

Katarína Žeňuchová: Zápisy ľudovej prózy v zbierke Samuela Cambela. K otázkam jej edičného sprístupnenia

Martina Bocánová*:* Význam zbierky Jiřího Polívku pre súčasné folkloristické bádanie. K limitom záznamu ústnej ľudovej tvorby

Dominika Tekeliová: Zbierka ľudovej prózy Františka Šujanského – lingvistické a folkloristické aspekty

Marina M. Valencova: Обман: сказочная функция, фольклорный мотив и магический прием

Oľga Belova: Народно-христианские легенды этнокультурного пограничья о локальных вариантах общеславянских сюжетов

Peter Zubko: Kresťanský svet v Dobšinského zbierke Prostonárodných slovenských povestí

Ľubomír Gábor: Baláž z Dobšinského Prostonárodných slovenských povestí. Pohansko-kresťanský synkretizmus ako možná výkladová schéma ľudovej rozprávky

Ewa Kocój: Bizantyjsko-słowiańska literatura pseudo-kanoniczna (apokryficzna) i jej wpływ na folklor oraz ikonografię Europy Środkowo-Wschodniej – przyczynek do badań

Oľga N. Afinogenova: Богомильское сказание об архангеле Михаиле

Svetlana Vašíčková: Апокрифические мотивы в Углянском учительном евангелии

Жанна О. Янковська: Рецепція архетипних образів *хліба* та *дороги* в українській літературній прозі першої половини XIXстоліття

Šimon Marinčák: Ľudová viera a kresťanská liturgia v slovanskom prostredí do mongolských vpádov. Na príklade oficiálnej dokumentácie štátno-ekleziastického charakteru

Tomáš Mrňávek: Od chrámu ke kostelu, od pohana ke křesťanu

Martin Golema: Smrtná nedeľa - kresťanské a predkresťanské prvky vo veľkopôstných jarných dievčenských obradoch a hrách u západných Slovanov

Tomáš František Král: Přirozené poznání Boha a apel na změnu názorové perspektivy epistemologie listu Římanům

Tomáš Pešek: Obraz rímskeho cisára a úcta k ikonám – súvislosti, inšpirácie

Walerian Bugel: Medzi dekonstrukcí křesťanské liturgie a návratem k přírodním náboženstvím – náboženské obřady bezpopoveckých konfesně-obřadných skupin Pokus o charakteristiku

Jana A. Nováková - Michal Řoutil: Sežehli svá těla, duše však v ruce Boží přinesli? K rané teologické polemice ruských staroobřadníků o smrti sebeupálením

(ms)

Profantová, Z.: Žili sme v socializme II. Helena: Biografický prístup v etnológii každodennosti.

Bratislava : Ústav etnológie SAV 2015. 254 s.

V publikácii autorka využila biografickú metódu v rámci etnológie každodennosti na príklade ženského životopisného rozprávania o období socializmu. V prvej časti knihy sa Z. Profantová venuje konceptom štúdia každodennosti, metóde oral history a charakterizuje koncepty ako pamäť, identita a každodennosť v kontexte štúdia obdobia socializmu. Druhú časť knihy predstavuje autobiografické rozprávanie konkrétnej rozprávačky. Reprezentuje pohľad „zdola" na obdobie socializmu cez individuálny ženský osud v kontexte života v malom meste.

(hh)

Vanovičová, Z.: Autorita symbolu.

Bratislava : Ústav etnológie, Etnologické štúdie, 20, 2014. 117 s.

Pracovná kariéra slovenskej folkloristky Z. Vanovičovej sa v kontexte dobových limitov minulého režimu vyvíjala „kľukatou" cestou - terénne výskumy a vedecká interpretácia ich výsledkov boli pre autorku akousi vedľajšou aktivitou popri náročnej dlhoročnej práci redaktorky vedeckého periodika Slovenský národopis viac ako dve desiatky rokov. Významné životné jubileum Z. Vanovičovej (* 1944) bolo impulzom prípravy publikácie. Jej zostavenie umožnili už publikované kvalitné a objavné štúdie autorky, venujúce sa folklórnemu obrazu jednotlivých historických osobností nedávnych dejín Československa (M. R. Štefánik, T. G. Masaryk, J. Masaryk). Z. Vanovičová nimi otvárala v slovesnej folkloristike na Slovensku nové témy a uplatňovala pri ich spracovaní interdisciplinárne poznatky a podnety. Boli zároveň výborným oporným a inšpiračným východiskom niektorých súčasných historikov, venujúcich sa problematike kolektívnej pamäti a procesom mýtizácie historických faktov či činov osobností. Autorkine štúdie výborne rámcujú texty Úvodného slova E. Krekovičovej, Predhovoru brnenskej folkloristky J. Pospíšilovej a Záverečného slova historika P. Macha. Publikácia Z. Vanovičovej je adekvátnou poctou jubilantke, ktorej záujem o „dejiny zdola" okrem štúdia detského folklóru predstavuje inšpiratívny prínos do nedávnej histórie folkloristiky na Slovensku.

(hh)

Лиляна Богданова
(12.02.1921–18.02.2016)

Лиляна Богданова е от видните български фолклористи. От 1961 г. работи в Етнографския институт с музей при Българска академия на науките и неговата секция „Фолклор" с ръководител проф. Цветана Романска, завеждала е и Народописния архив на института. С основаването на Института за фолклор при БАН през 1973 г. преминава на работа в секция „Словесен фолклор" на новия институт, където работи до пенсионирането си през 1981 г. В различни екипи и самостоятелно тя провежда мащабни теренни проучвания, съставляващи основна част от нейната работа. Във фолклористичните среди е известна като невероятен теренист, тъй като умее да хване неуловимите на пръв поглед за другите неща. Провела е теренни изследвания в около 200 села в цяла България. В архива на Етнографския институт с музей е архивизирала 16 архивни единици, а в архива на Института за фолклор – около 3000 машинописни страници.

Освен изключителен теренист, тя е и задълбочен изследовател. Работи по три най-крупни задачи на Института за фолклор, където влага всичките си умения, усилия и време – може направо да се каже, че целият ѝ творчески живот минава в създаването и подготовката на трите големи корпуса, станали лице на института: „Български юнашки епос" (1971, започнат още в ЕИМ); „Български народни балади и песни с митически и легендарни мотиви" (1993–1994) и „Български хайдушки и революционен песенен фолклор" (2001).

Лиляна Богданова участва в изготвянето от сътрудници на Института за фолклор на седемтомна поредица „Българска народна поезия и проза" на издателство „Български писател". Тя е съставител и редактор на том първи от поредицата „Български юнашки песни" (1981). Песните в тома са подбрани от многобройни печатни и архивни източници и представляват записи, правени в продължение на повече от един век. Те са групирани от съставителката удачно в пет раздела, като на първо място са отделени песните с фантастична и легендарна тематика, смятана за една от най-старинните, следвани от героично-историческите песни, а на последно място са дадени песните с битова и новелистична тематика. Юнашките песни са придружени с подробни бележки, в които Л. Богданова с присъщия ѝ широк поглед към разглежданата проблематика посочва освен необходимите библиографски данни още кратки исторически или етнографски сведения, характеристика и особености на сюжета и др.

Освен опитен съставител на крупни сборници с народни умотворения, Л. Богданова е и автор на научни студии и статии в областта на юнашкия епос, хайдушкия фолклор, историческите песни и предания и народната балада. Особено с приносен характер се отличават изследванията ѝ за митичните и религиозно-легендарните балади. В областта на митичната балада тя разглежда обстойно

основни мотиви като „Орисана невяста”, „Любени от змей” или „Предопределена смърт”. Тези ѝ студии са изградени върху огромен български изворов материал, в по-голямата си част непубликувани архивни или теренни записи, като се посочват и аналогични варианти у други славянски и неславянски народи. Характерно за научните изследвания на Л. Богданова е поставянето на проучвания мотив в българския фолклор в широк славянски или балкански контекст и търсенето често на аналогии и произход в общоевропейската традиция. Същевременно основната цел на изследванията ѝ е да покаже не толкова мястото на създаване и пътя на миграция на даден международен сюжет, колкото да анализира националните особености, които този сюжет е придобил, неговото специфично звучене и елементите, които го свързват с бита и народното творчество на съответния народ. Тя прилага с успех структурните схеми на В. Я. Пропп и А. Дъндес, отнасящи се до вълшебната приказка, към баладния сюжет, като очертава композиционната схема на всяка една от изследваните балади и морфологията на темите при отделните варианти. В изследванията си прави морфологичен анализ на баладните текстове и разглежда въпроси за типичните формули при изграждането на композицията, за епизодите, които образуват тематичното ядро на баладата, за характера на вариативността при песенния текст, за често използвания похват във фолклора на поставяне на въпроси и отговори, за стереотипните изразни формули, с които се въвеждат отделните теми в баладата и др. Това „оглеждане” на баладния сюжет от всичките му страни е придружено и от характеристика на широката етнографска основа, на ред културно-исторически предпоставки, народни вярвания и обичаи, върху които се изгражда поетическият образ.

Други нейни изследвания са посветени на назоваите от нея „балади със социално-битов характер”, разделяйки ги по тематика в три групи: семейни; религиозно-легендарни; хайдушки и разбойнически. Тя въвежда в българската фолклористика класификация на семейните балади на две подгрупи – с трагичен, тъмен или с оптимистичен, светъл финал. При анализа на баладите с трагичен, тъмен финал прилага терминологията от румънски изследвания за структурата на семейната балада (термина *impas* за означаване на критичния момент, след който се разрушава благополучието в рамките на началната ситуация). В хода на анализите си на известни баладни мотиви Л. Богданова прави препратки към варианти и сходни мотиви от фолклора на балканските народи. От баладните сюжети с религиозно-легендарна тематика, разпространени също у други балкански и европейски народи, тя анализира стихотворните легенди с есхатологично съдържание като посочва някои промени, които са претърпели религиозните сюжети в народна среда, и подчертава съществената разлика в основната идея на апокрифа и на фолклорната творба.

Освен в областта на баладата Л. Богданова остави задълбочени и приносни изследвания в областта на хайдушкия фолклор, фолклорната история, народната медицина, народната козметика, бита и етнографията на българите и др.

Разнообразните теми, които разработва, изграждат от Лиляна Богданова учен с широка изследователска култура, богат теренен опит и задълбоченост в анализите. За цялостната ѝ научно-изследователска дейност Президиумът на Българската академия на науките я награждава през 1977 г. със „Значка за отличие – БАН".

(km)

Prof. PhDr. Bohuslav Beneš, DrSc.
*20. 10. 1927 Brno – †23. 7. 2014 Modřice

V lete roku 2014 nás navždy opustil prof. PhDr. B. Beneš, DrSc., významná osobnosť českej i európskej folkloristiky a slavistiky. **P**o maturite na brnenskom gymnáziu v roku 1946 študoval v rokoch 1946 – 1950 češtinu a ruštinu na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne. Titul PhDr. získal v roku 1952, CSc. v roku1966. Habilitoval sa v odbore bohemistika v roku 1969. DrSc. sa stal v roku 1987. V roku 1989 bol vymenovaný za profesora. **V** rokoch 1950 – 1953 pôsobil ako stredoškolský profesor na Vyššej hospodárskej škole v Ostrave, v rokoch 1953 – 1963 bol lektorom, neskôr asistentom na filozofickej fakulte v Brne a na pedagogickom inštitúte v Brne, v rokoch 1963 – 1993 pôsobil na Katedre etnografie a folkloristiky FF UJEP, neskôr Ústav európskej etnológie FF MU. Koncom 60. rokov vyučoval na Katedre českej a slovenskej literatúry a literárnej vedy FF UJEP.

Bol členom týchto vedeckých spoločností: Česká společnost pro estetiku při ČSAV, Česká národopisná společnost (predtým Národopisná společnost československá při ČSAV - člen hlavného výboru) a členom zahraničných a medzinárodných organizácií: Medzinárodná komisia pre štúdium ľudovej kultúry Karpát a Balkánu, Medzinárodná komisia slovanského folklóru pri Medzinárodnom komitéte slavistov (podpredseda čsl. sekcie, čestný člen), Národopisná spoločnosť Slovenska (čestný člen) a pracoval ako člen redakčnej rady časopisov Český lid, Národopisný věstník československý a Národopisné aktuality/Národopisná revue, Ethnologia Europae centralis. V roku 1968 stál pri zrode slavistickej ročenky Ethnologia Slovaca et Slavica, kde bol členom redakčnej rady a publikoval rad slavisticky zameraných príspevkov.

Bohuslav Beneš napísal z pohľadu folkloristiky základné práce o tzv. kramárskych piesňach. Priebežne a dlhodobo sa venoval problematike folklorizmu, vzťahom medzi literatúrou a folklórom a tzv. polofolklórnym javom. Vo svojej vedeckej práci uplatňoval prístupy semiotiky a štrukturálnej analýzy žánrov, špeciálne povestí, poverového rozprávania a ľudového divadla. Vo viacerých príspevkoch sa venoval dejinám folkloristiky a osobnostiam vedeckého bádania (P. G. Bogatyrjov, K. V. Čistov, R. Jakobson ai.). V závere vedeckého pôsobenia sa venoval problematike etiky, nacionalizmu, v štúdiu žánra tzv. mestským povestiam a nápisovému folklóru.

(hh)

PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, DrSc.
(* 15. 4. 1928)

Viera Gašparíková sa v tomto roku dožila v plnej duševnej sviežosti významného životného jubilea. Rodáčka z Martina – významného slovenského kultúrneho centra – absolvovala Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave, kde študovala slovenský jazyk a literatúru, francúzsky jazyk a literatúru a národopis.

Po nástupe do Národopisného ústavu SAV v roku 1956 bola vyslaná na ašpirantské štúdium na Katedru etnografie a folkloristiky Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe, aby sa po jeho ukončení venovala problematike ľudovej prózy. Hodnosť kandidáta vied (CSc.) získala v roku 1960 na základe práce *Zbojník Michal Vdovec v histórii a folklóre gemerského ľudu*. V polovici 60. rokov ju vedenie Národopisného ústavu SAV poverilo spracovať vedecko-porovnávacie komentáre k edícii *Slovenské ľudové rozprávky*, avšak vtedajšia klíma nebola priaznivo naklonená klasickým spracovaniam. Preto sa V. Gašparíková venovala riešeniu iných, v tom čase aktuálnych tém slovesnej folkloristiky. Vo svojej terénnej a teoretickej práci sa venovala niekoľkým ústredným témam - tematike odboja v prozaickom folklóre na Slovensku, terénnym výskumom slovenskej ľudovej prózy, intenzívne spojeným so systematickou porovnávacou a katalogizačnou prácou a v širšom medzinárodnom, predovšetkým však v slovanskom kontexte.

V. Gašparíková poznanie problematiky sociálnej revolty – zbojníctva v 18. storočí rozšírila poznatkami o historicky ďalšej etape – o súmraku zbojníctva na Slovensku v 19. Storočí a to v prácach *Zbojník Michal Vdovec v histórii a folklóre gemerského ľudu* (1964), *Zbojník Mišo Vdovčík* (1966), *Zbójnicki dar* (1976), *Povesti o zbojníkoch zo slovenských a poľských Tatier* (1979). Antológia *Jánošík*, ktorá vyšla v roku 1988, je komplexným obrazom zbojníckej tradície v národných kultúrach Čechov a Slovákov. V rámci širšieho porovnávacieho štúdia V. Gašparíková metodologicky, organizačne i editorsky prispela v medzinárodnej spolupráci k vydaniu medzinárodnej syntézy o folklórnych tradíciách v Karpatoch, ktorá vyšla v rusko-anglickej verzii pod názvom *Heroes or Bandits? – Geroj ili zbojnik?* (2002).

Logickým nadviazaním na výsledky štúdia ľudových odbojových tradícií bol i výskum folklórneho stvárnenia udalostí Slovenského národného povstania a početné štúdie o obraze hrdinu protifašistického odboja, o vzťahu historickej skutočnosti a jej folklórnej interpretácie.

Početné štúdie venovala poetike jednotlivých prozaických žánrov, dejinám folkloristiky, pričom svoje poznatky syntetizovala v publikácii *Slovenská ľudová próza a jej súčasné vývinové tendencie* (1986), vydanej v roku 1988 aj v zahraničí v maďarskom jazyku.

Špecifické povahové vlastnosti ju predurčili na jedno z klasických odvetví folkloristiky – na klasifikáciu a katalogizáciu ľudovej prózy. Výsledkom je *Katalóg slovenskej ľudovej prózy I-II* (1991–1992).

O dôvernej znalosti celého spektra žánrov tradičnej prózy svedčia aj mo-

nografie jednotlivých žánrov – publikačne sprístupnila humoristické rozprávania v publikácii *Ostrovtipné príbehy a veliké cigánstva a žarty* (1980), čarovné rozprávky *Zlatá podkova, zlaté pero, zlatý vlas I-II* (1984–1985). Viera Gašparíková dlhodobou prácou nad textovým spracovaním, vedecko-porovnávacími komentármi a štúdiou zhodnotila v edícii *Slovenské ľudové rozprávky I–III* (1993, 2002, 2004) rozprávačský fond, ktorý v rámci terénnych výskumov zaznamenali v medzivojnovom období študenti Slovanského seminára pod vedením prof. F. Wollmana. Takto zameraná je aj publikácia Slowakische Volksmärchen, ktorá vyšla v Nemecku 2000.

Viera Gašparíková sa vo svojej komparatívne zameranej práci sústredila predovšetkým na medzislovanské vzťahy v knihe *Spievajúca lipka. Rozprávky západných Slovanov* (1972) a svoje poznatky prezentovala od roku 1963 vo viacerých štúdiách a referátoch na Medzinárodných zjazdoch slavistov (Sofia, Praha, Varšava, Záhreb, Kyjev, Bratislava, Krakov, Ľubľana). V roku 1989 bola jednou z iniciátoriek vzniku a aktívnou členkou redakčného kolektívu Medzinárodného informačného bulletinu Slavistická folkloristika, ktorý je informačným fórom Komisie slovanského folklóru pri Medzinárodnom komitéte slavistov.

V. Gašparíková takmer pol storočia pracovala ako vedecká pracovníčka v Národopisnom ústave SAV (dnes Ústav etnológie SAV), tiež ako redaktorka časopisu Slovenský národopis. Na poli slavistického štúdia pôsobila ako podpredsedníčka Slovenského komitétu slavistov. Je členkou domácich a medzinárodných vedeckých spoločností (PTL, ISFNR, SIEF).

Z mnohých ocenení, ktorými bol vyzdvihnutý jej prínos na poli slavistickej folkloristiky, treba spomenúť Čestnú plaketu Medzinárodného komitétu slavistov v Kyjeve, čestný diplom za prácu v slavistickom bádaní v Ľubľane a v roku 1988 Slovenská akadémia vied jej udelila zlatú plaketu Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách. Naposledy jej Medzinárodná jury pre rozprávky v októbri 2008 udelila najvyššie ocenenie Európsku cenu za rozprávky (Europäische Märchenpreis) v nemeckom Volkachu za prítomnosti najvýznamnejších bádateľov rozprávok z celého sveta.

(hh)

Doc. PhDr. Ľubica Droppová, rod. Markovičová, CSc.
*22. 3. 1935

Ľubica Droppová v roku 1953 začala študovať na Filozofickej fakulte UK národopis a históriu. Počas štúdia (1952-1959) tancovala vo folklórnom súbore Lúčnica. Univerzitné štúdium ukončila v roku 1958 diplomovou prácou *Jarmočná pieseň na západnom Slovensku.* Touto prácou i viacerými ďalšími štúdiami otvorila a rozpracovala problematiku jarmočných piesní na Slovensku. V rokoch 1958 – 1967 pracovala v Národopisnom ústave SAV. V roku 1967 nastúpila ako odborná asistentka na Katedru etnografie a folkloristiky FF UK v Bratislave, kde pracovala do roku 2003. Ľ. Droppová pôsobila sedem rokov na poste vedúcej katedry.

V roku 1972 obhájila vedecko-pedagogický titul PhDr. rigoróznou prácou *Príspevky k štúdiu zľudovelých piesní na Slovensku,* v roku 1984 získala vedecký titul CSc. kandidátskou dizertačnou prácou *Folklór v súčasnej socialistickej spoločnosti* a v roku 1988 sa habilitovala za docentku prácou *Slovenské ľudové piesne so sociálnou a revolučnou problematikou.*

Ľ. Droppová počas svojho pedagogického pôsobenia na Katedre etnografie a folkloristiky FF Univerzity Komenského (od roku 2002 Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FF UK) vychovala desiatky etnografov a folkloristov, viedla desiatky diplomových a bola školiteľkou troch doktorandov. V roku 2000 vydala učebné texty *Slovenská ľudová pieseň. Texty a kontexty.* Výraznou mierou sa podieľala po roku 1989 na prestavbe štúdia etnológie na Filozofickej fakulte UK a na tvorbe nového študijného programu.

Vo svojej bádateľsko-teoretickej práci Ľ. Droppová sa venovala problematike výskumných metód, pričom uplatňovala využitie sociometrických metód. Zamerala sa na témy a žánre folklóru, ktorým dovtedajšia folkloristika na Slovensku nevenovala dostatočnú pozornosť – poloľudová tvorba, robotnícke piesne, reflexia historických udalostí v piesňovej tvorbe, banícky folklór, folklór v masmédiách, súčasný život folklóru. Je autorkou kapitoly o umelej a zľudovelej piesni v Československej vlastivede z roku 1968, vydala monografiu o piesňach so sociálnou tematikou a autorkou samostatných kapitol o piesňovom a rozprávačskom repertoári v lokálnych a regionálnych monografiách (Rača, Stará Turá, Vajnory, Hornádska dolina). Odbornú kariéru zavŕšila v spoluautorstve s E. Krekovičovou vynikajúcou publikáciou „počúvajte panny, aj vy mládenci...“ – letákové piesne zo slovenských tlačiarní“ (Bratislava 2010).

Ľ. Droppová od roku 1965 pracovala počas viacerých funkčných období ako členka Hlavného výboru Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV. Od roku 1999 je Ľ. Droppová čestnou členkou Slovenskej národopisnej spoločnosti. Od roku 1992 pracuje Ľ. Droppová členka redakčnej rady Slovenského národopisu a Národopisných informácií/Etnologických rozpráv v rokoch 1985-1986, 1989-1997 a Ethnologia Slovaca et Slavica v rokoch 1999-2003.

(hh)

PhDr. Stanislav Dúžek, CSc.
(* 1. 4. 1934)

Popredný slovenský etnochoreológ Stanislav Dúžek už ako študent gymnázia pôsobil v študentskom folklórnom súbore Trenčan a hlboký záujem o ľudový tanec sa vinie celým jeho životom. Po ročnom štúdiu ľudového tanca na Vysokej škole múzických umení v Bratislave v rokoch 1954-1958 absolvoval štúdium národopisu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, ktoré ukončil diplomovou prácou *Svadba na trenčianskej dedine.* Do roku 1961 pracoval v Osvetovom ústave, kde mal na starosti metodické vedenie folklórnych súborov, metodické školenia a podujatia v oblasti scénického folklorizmu. V rokoch 1962-1965 absolvoval interné doktorandské štúdium

v Národopisnom ústave Slovenskej akadémie vied, ktoré zavŕšil dizertačnou prácou *Tanečná tradícia na Podpoľaní.* Od roku 1965 až do odchodu do dôchodku pôsobil ako vedecký pracovník v Ústave hudobnej vedy SAV v Bratislave. S kolegami etnomuzikológmi vykonali množstvo dlhodobých terénnych výskumov tanečnej a hudobnej tradície Slovenska. Participoval na veľkých syntetických dielach slovenskej etnológie, ako sú *Etnografický atlas Slovenska* (Bratislava 1990), *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska* (Bratislava 1995) ai. Popri početných štúdiách a sa autorsky podieľal na spracovaní problematiky tradičného tanca v lokálnych a regionálnych monografiách. Dôkladnú znalosť tanečných tradícií Slovenska na základe početných terénnych výskumov S. Dúžek v spoluautorstve s etnomuzikológom B. Garajom zúročil v obsiahlej monografii *Slovenské ľudové tance a hudba na sklonku 20. storočia* (Bratislava 2001). Pre poznanie typológie a tanečných dialektov Slovenska je prínosná audiovizuálna antológia, ktorú v spolupráci s Národným osvetovým centrom realizoval v trinástich regiónoch Slovenska, ako odborný garant projektu *Ľudové tance slovenských regiónov.*

S. Dúžek sa od študentských čias aktívne zapájal do folklórneho hnutia - ako tanečník a odborný spolupracovník popredného umeleckého súboru Lúčnica, kde dodnes pôsobí ako člen umeleckej rady. Vytvoril tiež viacero choreografií pre iné folklórne súbory. S. Dúžek úzko spolupracoval s folklórnymi festivalmi - ako autor programov, člen programových komisií a stál pri zrode celoštátnych súťažných prehliadok folklórnych súborov a dedinských folklórnych skupín. Všetky svoje odborné znalosti a výskumnícke skúsenosti S. Dúžek priebežne odovzdával študentom viacerých vysokých škôl na Slovensku.

(hh)

PhDr. Zora Vanovičová
(* 14. 4. 1944)

Jubilantka Z. Vanovičová absolvovala vysokoškolské štúdium na Katedre etnografie a folkloristiky FF Univerzity Komenského v Bratislave. V roku 1968 nastúpila do Národopisného ústavu SAV, kde pracovala až do odchodu do dôchodku, v rokoch 1978 – 2000 ako výkonná redaktorka časopisu Slovenský národopis. V roku 1978 získala vedecko-pedagogický titul PhDr. Vo svojej bádateľskej práci sa venovala problematike tradičnej prózy, detskému folklóru, vzťahu folklóru a literatúry, ako aj písaným formám slovesného folklóru. Z. Vanovičová je autorkou kapitol o folklóre a zvykoch vo viacerých lokálnych monografiách (Brezová p. Bradlom, Liptovská Teplička ai.). Významná je jej recenzná činnosť a podieľala sa na vzniku početných odborných publikácií ako ich jazyková redaktorka. Zavŕšenie jej vedeckej práce predstavuje vedecká monografia *Autorita symbolu* (Bratislava 2014), v ktorej sa venovala folklórnemu obrazu takých významných osobností československej histórie a politiky, ako boli M. R. Štefánik či T. G. Masaryk.

(hh)

SLAVISTICKÁ FOLKLORISTIKA
2014 – 2018
Informačný bulletin Medzinárodnej komisie slovanského folklóru pri Medzinárodnom komitéte slavistov
Číslo vyšlo s finančným príspevkom
Slovenského komitétu slavistov
Vydal: Slovenský komitét slavistov
Výkonná redaktorka: Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD.
Technický redaktor: Mgr. Martin Žeňuch
Tlač: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, Bratislava
Náklad: 70 ks
Číslo neprešlo jazykovou úpravou